प्रदेश स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५

मिति २०८१।०७।०१ गतेसम्मको संशोधन समेत मिलाइएको।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

बागमती प्रदेश सरकार

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

हेटौंडा, नेपाल ।

प्रदेश स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५

<u>प्रमाणीकरण र प्रकाशन मिति</u>
२०७५।०७।१९

<u>संशोधन गर्ने ऐन</u>

१. केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७७	२०७७।०४।१६
२. केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७९	२०७९।०४।३०
३. प्रदेश स्वास्थ्य सेवा (पहिलो संशोधन) ऐन, २०८१	२०८१।०७।०१

संवत् २०७५ सालको ऐन नं. १६

<u>प्रदेश स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन</u>

<u>प्रस्तावना</u>: नागरिकको स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकारको सुनिश्चितता गर्नको लागि स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी व्यवस्थालाई सर्वसुलभ बनाउँदै सेवामा समतामूलक पहुँच, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा, स्वास्थ्य सेवा प्रणालीमा सुधार गर्नको लागि समग्र स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्थापन, अनुगमन र नियमन गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ।

परिच्छेद- १

<u>प्रारम्भिक</u>

१. **<u>संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ</u>**: (१) यस ऐनको नाम "प्रदेश स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५" रहेको छ।

(२) यो ऐन प्रदेश राजपत्रमा प्रकाशित भएको मितिदेखि प्रारम्भ हुनेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

२. **<u>परिभाषा</u>**: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) "अस्पताल" भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित सरकारी अस्पताल, निजी अस्पताल, सामुदायिक अस्पताल, गैरसरकारी अस्पताल, सहकारी अस्पताल वा नर्सिङ्ग होम सम्झनु पर्छ र सो शब्दले ♦<u>आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सालय, आयुर्वेद अस्पताल एवम्</u> शिक्षण अस्पताल समेतलाई जनाउँछ।

(ख) "आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा" भन्नाले आकस्मिक घटना वा आपत्कालीन अवस्था परी जीवन जोखिमयुक्त अवस्थाका व्यक्तिको जीवनलाई जोखिममुक्त गर्न आवश्यकता अनुसार दिनुपर्ने प्रारम्भिक सेवालाई सम्झनु पर्छ।

(ग) "आकस्मिक प्रसूति सेवा" भन्नाले गर्भावस्था, प्रसूति अवस्था वा सुत्केरी अवस्थामा कुनै जटिलता देखा परेमा त्यस्ता जटिलता व्यवस्थापन गर्न चौबीसै घण्टा उपलब्ध हुने सेवा सम्झनु पर्छ।

(घ) "आधारभूत स्वास्थ्य सेवा" भन्नाले उपलब्ध श्रोतको सीमा भित्र रहेर लागत प्रभावकारी र प्रमाणिक तथ्यमा आधारित भएर तय गरिएको आम नागरिकको स्वास्थ्य सेवाको आवश्यकता पूर्तिका लागि प्रतिकारात्मक, प्रबर्धनात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक, आयुर्वेदिक तथा अन्य परम्परागत

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

स्वास्थ्य सेवाहरूको सन्तुलित एवं गतिशील तथा बृहत कार्य सूची एवं प्रणाली सम्झनु पर्छ।

(ङ) "आयुर्वेद औषधि" भन्नाले आयुर्वेद प्रणालीबाट तयार गरिएको औषधि सम्झनु पर्छ।

(च) "गर्भपतन" भन्नाले गर्भमा रहेको भ्रूण स्वभाविक रूपमा जन्मन सक्ने हुनुभन्दा अगावै गर्भाशयबाट भ्रूण बाहिर निस्कने वा निकाल्ने कार्य सम्झनु पर्छ।

(छ) "गर्भपतन सेवा" भन्नाले गर्भपतन गर्नका लागि इजाजतपत्र प्राप्त स्वास्थ्य संस्था र इजाजतपत्र प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीले यस ऐन बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी गरिने गर्भपतन सम्झनु पर्छ।

♦(छ१) आधारभूत (ग्रामिण) अल्ट्रासाउण्ड" भन्नाले एस.बि.ए. तालिम लिई कम्तीमा एक्काईस दिनको अल्ट्रासोनोग्राफी सम्बन्धी आधारभूत तालिम प्राप्त गरेका नर्सिङ्ग स्टाफ (स्टाफ नर्स वा अ.न.मी.) ले पोर्टेवल अल्ट्रासोनोग्राफी मेसिन प्रयोग गरी महिलाको गर्भ सम्बन्धी जटिलता (कम्प्लिकेसन्स) छिटो पत्ता लगाउने र सो जटिलता व्यवस्थापनको लागि उपयुक्त स्वास्थ्य संस्थामा छिटो प्रेषण गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ।

(ज) "तोकिएको" वा "तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ।

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(झ) "निजी स्वास्थ्य संस्था" भन्नाले सार्वजनिक स्वास्थ्य संस्था बाहेकका अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, प्रयोगशाला, डाईगोनोस्टिक सेन्टर, क्लिनिक, पोलिक्लिनिक, पुनर्स्थापना केन्द्र लगायतका स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने सबै प्रकारका मुनाफा कमाउने उद्देश्यले स्थापना भएका स्वास्थ्य संस्थालाई सम्झनु पर्छ।

(ञ) "प्रदेश" भन्नाले ◈बागमती प्रदेश सम्झनु पर्छ।

(ट) "प्रजनन् स्वास्थ्य" भन्नाले सुरक्षित मातृत्व, परिवार योजना, गर्भपतनको कारणबाट उत्पन्न हुने समस्याहरुको रोकथाम र उपचार, किशोरावस्थाको प्रजनन् स्वास्थ्य, प्रजनन् अंगमा हुने संक्रमण, यौन प्रसारित रोगहरु तथा एचआईभी एड्स, बाँझोपनको रोकथाम र उपचार, नवजात शिशु तथा बालस्वास्थ्य हेरचाह, प्रौढ महिलाहरुको प्रजनन् स्वास्थ्य, लैंगिकतामा आधारित हिंसा सम्बन्धी शिक्षा, सूचना, परामर्श र उपचार प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवा सम्झनु पर्छ।

(ठ) "प्राकृतिक विपद् वा गैरप्राकृतिक विपद्" भन्नाले हिमपात, असिना, हिमपहिरो, हिमताल, हिमविस्फोटन, अतिवृष्टी, अनावृष्टी, बाढी, पहिरो तथा भू-स्खलन, डुवान, खडेरी, आँधी, हुरी, बतास, शितलहर, तातो हावाको लहर, चटयाङ्ग, भुकम्प,

---

◈ केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७७ द्वारा संशोधित।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

ज्वालामुखी बिस्फोटन, डढेलो, महामरी, अनिकाल, कीट वा सूक्ष्म जीवाणु आतङ्क, पशु तथा चराचुरुङ्गीमा हुने फ्लू, सर्पदंश, जनावर आतङ्ग, खानी, हवाई, सडक, जल वा औद्योगिक दूर्घटना, आगलागि विषाक्त ग्याँस, रसायन वा विकिरण चुहावट, ग्याँस बिस्फोटन, विषाक्त खाद्य सेवन, वातावरणीय प्रदूषण, वन विनास वा भौतिक संरचनाको क्षति, प्रकोप उद्धारकार्यमा हुने दूर्घटना वा यस्तै अन्य गैरप्राकृतिक विपद्बाट उत्पन्न विपद् सम्झनु पर्छ।

♦(ठ१) "प्राविधिक समिति" भन्नाले दफा २५ बमोजिमको स्वास्थ्य संस्था अनुगमन तथा नियमन प्राविधिक समिति सम्झनु पर्छ।

(ठ२) "फार्मेसी" भन्नाले कानून बमोजिम दर्ता भई औषधी व्यवस्था विभागबाट स्वीकृत लिई वा अस्पताल फार्मेसी निर्देशिका बमोजिम स्थापना भई औषधी, औषधीजन्य सामग्री, चिकित्सकीय मेशिन, औजार तथा उपकरण विक्री वितरण गर्ने अस्पताल परिसर भित्र वा बाहिर रहेको औषधी पसल सम्झनु पर्छ।

(ठ३) "परिषद्" भन्नाले प्रदेश स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषद् सम्झनु पर्छ।

(ड) "मन्त्रालय" भन्नाले ♣स्वास्थ्य हेर्ने मन्त्रालय सम्झनु पर्छ।

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

♣ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(ढ) "वैकल्पिक चिकित्सा सेवा" भन्नाले आयुर्वेद चिकित्सा बाहेक हाल प्रचलित होमियोप्याथी, प्राकृतिक, युनानी, अक्युपञ्चर सेवा समेतलाई जनाउँछ।

◆(ढ१) "व्यवस्थापन समिति" भन्नाले ऐनको दफा २६क. बमोजिम गठन हुने स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति सम्झनु पर्छ।

(ण) "समिति" भन्नाले दफा २२ बमोजिमको समिति सम्झनु पर्छ।

(त) "संक्रामक रोग" भन्नाले ब्याक्टेरिया, भाइरस वा परजीवीले हुने कुनै पनि रोग, जुन प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा एक व्यक्तिबाट अर्को व्यक्तिमा सर्ने, बहुसङ्ख्यक व्यक्ति प्रभावित हुने सम्भावना भएका रोगलाई सम्झनु पर्छ र सो शब्दले जुनोटिक रोग समेतलाई जनाउँछ।

(थ) "सुरक्षित मातृत्व" भन्नाले महिलालाई गर्भवती, प्रसव र सुत्केरी अवस्थामा यस ऐन बमोजिम उपलब्ध गराइने मातृत्व सेवा सम्झनु पर्छ।

♣(द) "स्वास्थ्य संस्था" भन्नाले आधुनिक, आयुर्वेदिक, वैकल्पिक, युनानी, आम्ची र होमियोप्याथी चिकित्सा तथा जनस्वास्थ्यसँग सम्बन्धित जुनसुकै सरकारी विभाग, निर्देशनालय, अस्पताल, केन्द्र, कार्यालय, प्रयोगशाला, चिकित्सालय र प्रतिष्ठान

◆ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

♣ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

जस्ता सार्वजनिक स्वास्थ्य संस्था सम्झनु पर्छ र सो शब्दले प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भएका अन्य सार्वजनिक वा निजी वा सहकारी वा सामुदायिक वा गैह्र सरकारी वा गुठी अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थालाई समेत सम्झनु पर्छ।

◆(द१) "स्वास्थ्यकर्मी" भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम स्वास्थ्यकर्मीको रुपमा सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको व्यक्ति सम्झनु पर्छ।

(द२) "स्वास्थ्य सेवा" भन्नाले प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक र प्रशामक स्वास्थ्य सेवा सम्झनु पर्छ।"

(ध) "सेवाग्राही" भन्नाले स्वास्थ्य सेवाका लागि स्वास्थ्य संस्थामा आएका वा दर्ता भएका व्यक्ति सम्झनु पर्छ।

(न) "सेवा प्रदायक" भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने संस्था वा व्यक्ति सम्झनु पर्छ।

परिच्छेद- २

स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी व्यवस्था

३. **आधारभूत स्वास्थ्य सेवाः** (१) प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछ र कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित गरिने छैन।

(२) प्रत्येक नागरिकलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना, शिक्षा, परामर्श सेवा तथा उपचार र सो सम्बन्धी जानकारी प्राप्त गर्ने हक हुनेछ।

◆ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(३) प्रत्येक नागरिकले तोकिए बमोजिमका प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक, प्रशामक (प्यालिएटिभ) स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्न सक्नेछन्।

(४) मन्त्रालयले उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य सेवा तोकिए बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाबाट तोकिए बमोजिमका विधि वा प्रक्रियाबाट निःशुल्क रूपमा उपलब्ध गराउनेछ।

♦(५) मन्त्रालयले यस दफा बमोजिमको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा लगायत स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन सम्बन्धमा स्थानीय तहलाई आवश्यक सहयोग एवम् सहजीकरण गर्न सक्नेछ।

(६) हरेक अस्पतालले सामाजिक सेवा इकाई स्थापना गरी सो अस्पतालको कूल शैया संख्याको कम्तीमा दश प्रतिशत शैयामा बेवारिसे, अति गरिब, विपन्न, अपाङ्गता भएका विपन्न र असहाय व्यक्तिलाई सो शैयामा राखी उपलब्ध सेवा, औषधि तथा उपचार खर्च सोही अस्पतालले व्यहोर्नु पर्नेछ।

४. **आकस्मिक उपचार सेवा प्रदान गर्नु पर्नेः** (१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा आएका सेवाग्राही मध्ये जीवन खतरामा परेक, अशक्त हुने अवस्थामा रहेका सेवाग्राहीको प्राथमिकताका आधारमा तत्कालै उपचार सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाका सम्पूर्ण उपचार विधिका साथै आवश्यकता अनुसारका अन्य उपचार विधि अपनाउनु पर्नेछ।

(३) आकस्मिक उपचारको लागि आएका सेवाग्राहीलाई रकम डिपोजिट नगरेको र प्रहरी रिर्पोट लगायतका अन्य कागजात पेश नगरेको भए तापनि उपचार गर्नु पर्नेछ।

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(४) आकस्मिक उपचार सेवा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(५) प्रदेश सरकारले प्राकृतिक विपद् वा गैरप्राकृतिक विपद्मा परेका व्यक्तिको उपचारको व्यवस्था गर्न सक्नेछ।

५. **प्रेषण गर्नु पर्नेः** (१) मन्त्रालयले दफा ६ र ७ बमोजिमको सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्था बीच प्रेषण प्रणाली स्थापना गरी सेवा प्रभावकारी बनाउन आवश्यक व्यवस्था मिलाउनेछ।

(२) कुनै स्वास्थ्य संस्थामा उपचारको लागि आएको सेवाग्राहीलाई आफ्नो स्वास्थ्य संस्थाबाट उपचार प्रदान गर्न नसकिने अवस्था भएमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले सेवाग्राहीलाई तुरुन्तै उपचार प्रदान गर्न सक्ने स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्नु पर्नेछ।

तर आफ्नो संस्थामा उपयुक्त सेवा र सेवा प्रदायक हुँदाहुँदै सेवाग्राहीलाई अर्को स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्न पाइने छैन।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सेवाग्राहीको इच्छा बमोजिम निजलाई पायक पर्ने र चाहेको स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्न बाधा पुग्ने छैन।

(४) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले कुनै अर्को स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रेषण भई आएका व्यक्तिको सम्बन्धमा गरेका परीक्षण प्रतिवेदनलाई मान्यता दिनु पर्नेछ।

तर पुनःपरीक्षण गर्नु पर्ने भएमा उपयुक्त आधार र कारण खुलाउनु पर्नेछ।

परिच्छेद- ३

अनुमति, सञ्चालन तथा अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था

६. **स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन अनुमतिः** (१) यस ऐन बमोजिम अनुमति नलिई कसैले पनि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्नु हुँदैन।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(२) अस्पताल सञ्चालन अनुमति प्रदान गर्दा स्वास्थ्य संस्थाको सेवाको प्रकृति, जनसंख्या ✂...... र शैया क्षमताको निर्धारण तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(३) कुनै पनि स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षण संस्था सञ्चालन गर्नको लागि अनुमति लिन चाहने संस्थाले प्रदेश कानून बमोजिम स्थापना भएका काउन्सिलको सिफारिस सहित मन्त्रालयमा निवेदन दिनु पर्नेछ।

तर प्रदेश काउन्सिल नबनेको अवस्थामा भने प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएको काउन्सिलको सिफारिस लिन सक्नेछ।

(४) स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षण संस्था सञ्चालन गर्नको लागि तोकिए बमोजिमको आफ्नै स्वास्थ्य संस्था वा अस्पताल अनिवार्य हुनु पर्नेछ।

तर विशिष्टीकृत प्रयोगात्मक अभ्यासको लागि यो व्यवस्था लागू हुनेछैन।

♦(४क) प्रदेशका स्वास्थ्य संस्था तथा अस्पतालमा चिकित्सा तथा स्वास्थ्य विज्ञान विषयमा अध्ययन अध्यापन गर्न, गराउन वा सार्वजनिक, निजी, गैर सरकारी, गुठी, सहकारी र सामुदायिक शैक्षिक संस्थाका चिकित्सा तथा स्वास्थ्य विज्ञान विषयमा अध्ययन गरिरहेका विद्यार्थीलाई क्लिनिकल, प्रयोगात्मक र व्यवहारिक सिकाई तथा अध्ययन अनुसन्धानका लागि मन्त्रालयले तोकिए बमोजिम स्वीकृति दिन सक्नेछ।

✂ पहिलो संशोधनद्वारा झिकिएको।

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

♣(५) स्वास्थ्य संस्था वा स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षण संस्थाले स्वास्थ्य सेवा वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा मन्त्रालयले तोकेको वा जारी गरेको मापदण्ड वा प्रोटोकल वा निर्देशिका बमोजिम सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

♦(६) उपदफा (५) बमोजिम पूर्वाधार निर्माण, स्वास्थ्य औजार उपकरण, जनशक्ति र स्वास्थ्य सेवा वा कार्यक्रम लगायतका विषयमा मन्त्रालयले तोकेको मापदण्ड पुरा गरेको स्वास्थ्य संस्था वा शिक्षण संस्थालाई आशयपत्र दिन वा सेवा सञ्चालन अनुमति दिन वा स्तरोन्नति गर्न वा नवीकरण गर्न सक्नेछ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम मन्त्रालयले पूर्वाधार निर्माण, स्वास्थ्य औजार उपकरण, जनशक्ति र स्वास्थ्य सेवा लगायतको सम्पूर्ण मापदण्डलाई एकसय प्रतिशत निर्धारण गरी सो बस्तुगत मापदण्डको सूची र प्राप्त गर्नु पर्ने अङ्क प्रतिशत समेत तोक्न सक्नेछ।

(८) यस ऐन वा यस ऐन बमोजिम बनेका नियमावली बमोजिम आशय पत्र दिन वा अनुमति दिन वा स्तरोन्नति गर्न वा नवीकरण गर्नका लागि आवेदन दिने स्वास्थ्य संस्था वा अस्पतालको कुल सञ्चालक समितिको सदस्यमध्ये कम्तीमा दुई तिहाई सदस्य नेपाली नागरिक हुनु पर्नेछ।

♣७. **शुल्क वा दस्तुर सम्बन्धी व्यवस्थाः** (१) अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्था स्थापनाका लागि आशयपत्र प्राप्त गर्न वा सेवा सञ्चालन अनुमति प्राप्त गर्न वा स्तरोन्नति गर्न वा नवीकरण गर्न सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले तोकिए बमोजिमको शुल्क वा दस्तुर तोकिए बमोजिमको निकायमा बुझाउनु पर्नेछ।

♣ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको शुल्क वा दस्तुर प्राविधिक समितिको सिफारिस र आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयको सहमतिमा मन्त्रालयले आवश्यकता अनुसार हेरफेर वा थपघट गर्न सक्नेछ र त्यस्तो शुल्क वा दस्तुर हेरफेर वा थपघट गरेको व्यहोरा प्रदेश राजपत्रमा प्रकाशन गर्नु पर्नेछ।

८. **पूर्वाधार निर्माण आशय पत्र (लेटर अफ इन्टेन्ट) लिनु पर्नेः** (१) यस ऐन बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, स्वास्थ्य सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न इच्छुक स्वास्थ्य संस्थाले आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने प्रयोजनको लागि आशय पत्र लिनु पर्नेछ।

✂....

♦(१क) उपदफा (१) बमोजिमको आशयपत्र दिने प्रयोजनको लागि यस ऐन तथा यस ऐन बमोजिमको नियमावलीमा उल्लिखित अन्य मापदण्डको अतिरिक्त अस्पतालको कुल क्षेत्रफल प्रति शैया ५५ (पचपन्न) वर्ग मिटरको दरले हुनु पर्नेछ। अस्पतालको कुल क्षेत्रफल गणना गर्दा बहुमतले अस्पतालको हकमा भुईतला भन्दा माथिका तलाहरुको क्षेत्रफल समेत गणना गर्नु पर्नेछ।

(१ख) उपदफा (१) बमोजिम आशयपत्र प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि प्राविधिक समितिबाट कुनै स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन गर्दाको बखत नै त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन वा विस्तार वा स्तरोन्नति गर्नका लागि तोकिए बमोजिमको न्युनतम

✂ पहिलो संशोधनद्वारा झिकिएको।

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

मापदण्ड पूरा गरिसकेको पाईएमा त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थालाई आशयपत्र प्रदान गरिएको अवधिभित्र पनि सेवा सञ्चालन वा विस्तार वा स्तरोन्नति अनुमति दिनका लागि समितिले मन्त्रालयमा सिफारिस गर्न सक्नेछ।

(१ग) पच्चिस शैया वा सोभन्दा बढी शैया सञ्चालन गर्ने स्वास्थ्य संस्थाले प्रचलित वातावरण सम्बन्धी कानून बमोजिम संक्षिप्त वा प्रारम्भिक वातावरण परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन समेत पेस गर्नु पर्नेछ।

(२) आशय पत्र लिने र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

९. **सञ्चालन अनुमतिको लागि अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था**: (१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थालाई सञ्चालन अनुमति दिनु भन्दा पहिले त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले तोकिए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गरे नगरेको प्राविधिक समितिले अनुगमन गरी सिफारिस गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुगमन गर्दा तोकिएको मापदण्ड पूरा नगरेको पाइएमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थालाई मापदण्ड पूरा गर्न तीन महिनासम्मको अवधि दिन सकिनेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम निरीक्षण तथा अनुगमनका क्रममा दिएको निर्देशन पालना नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई मन्त्रालयले अनुमति दिने छैन।

१०. **पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड**: ♣अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन गर्दा तोकिए बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गर्नु पर्नेछ।

♣ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

११. सञ्चालन अनुमतिः (१) दफा ८ र ९ बमोजिमको कार्य सम्पन्न भएपछि दफा १० बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेका स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न आवश्यक कागजात संलग्न गरी मन्त्रालय समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको निवेदन प्राप्त हुन आएमा तीस दिनभित्र मन्त्रालयले ◈प्राविधिक समितिलाई अनुगमन गर्न लगाउनेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको ◈प्राविधिक समितिको प्रतिवेदनको आधार र यस ऐनमा उल्लिखित अन्य मापदण्ड पूरा गरेको स्वास्थ्य संस्थालाई मन्त्रालयले पाँच वर्षसम्मको लागि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न तोकिएको ढाँचामा अनुमति दिन सक्नेछ।

♦(४) उपदफा (१) बमोजिम स्वास्थ्य संस्था वा अस्पतालले विद्युतीय माध्यमबाट निवेदन दिन र अनुमति प्राप्त गर्न सक्नेछन्।

♣**१२. थप सेवा विस्तार गर्न अनुमति लिनु पर्नेः** कुनै अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाले थप सेवा बिस्तार गर्न चाहेमा दफा ११ बमोजिमको प्रक्रिया पुरा गर्नु पर्नेछ।

१३. सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले अनुमति प्राप्त गर्न निवेदन दिनु पर्नेः (१) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले यस ऐन बमोजिम तोकिएको पूर्वाधार तथा मापदण्ड पूरा गर्ने प्रयोजनको लागि ♦एक पटकको लागि मन्त्रालयले पैंतिस दिने सूचना प्रकाशन गर्नेछ र सो सूचना बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाले अनुमति लिनु पर्नेछ।

◈ केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्ने ऐन,२०७७ द्वारा संशोधित।

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

♣ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सूचना बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा मन्त्रालयले त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थालाई यस ऐन बमोजिम तोकेको पूर्वाधार पूरा गर्नका लागि तीन वर्ष र मापदण्ड कायम गर्नका लागि एक बर्षको समयावधि दिन सक्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम पूर्वाधार वा मापदण्ड पूरा गर्नुपर्ने समयावधि थप भएको स्वास्थ्य संस्थाले प्रत्येक छ/छ महिनामा प्रगति प्रतिवेदन मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ।

(४) यस दफा बमोजिमको प्रकृया पूरा गरेको स्वास्थ्य संस्थालाई दफा ६ बमोजिम स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गरिनेछ।

(५) यस दफा बमोजिम अनुमतिको लागि निवेदन पेश नगर्ने, निवेदन पेश गरेको भएता पनि निर्धारित अवधिभित्र पूर्वाधार वा मापदण्ड पूरा नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति मन्त्रालयले रद्द गर्नेछ।

♦तर यसरी कुनै स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति पत्र रद्द गर्नु पर्ने भएमा रद्द गर्नु अघि मन्त्रालयले पन्ध्र दिनभित्र पेस गर्ने गरी सफाईको मौका दिनु पर्नेछ।

१४. **स्वास्थ्य संस्था बाहेक अन्यत्रबाट स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नेः** (१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको भन्दा बाहेकका ठाँउबाट स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न चाहेमा मन्त्रालय वा मन्त्रालयले तोकिदिएको निकायबाट अनुमति प्राप्त गर्नु पर्नेछ।

(२) स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाहरु बाहेक अन्य सेवा प्रदायक संस्थाले स्वास्थ्य सेवा दिन चाहेमा समेत मन्त्रालयबाट स्वीकृति लिनु पर्नेछ।

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धित निकाय र स्वास्थ्य सेवा प्रदायक सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनु पर्नेछ।

१५. नवीकरण गराउनु पर्नेः (१) यस ऐन बमोजिम स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन अनुमतिको अवधि समाप्त हुनु भन्दा छ महिना अगावै नवीकरणका लागि मन्त्रालयमा निवदेन दिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा मन्त्रालयले तोके बमोजिमको दस्तुर लिई ◆एकदेखि पाँच वर्षसम्मको लागि स्वास्थ्य संस्थालाई सेवा सञ्चालनको अनुमतिपत्र नवीकरण गर्न सक्नेछ।

तर नवीकरण गर्नु पूर्व मन्त्रालयले अनुगमन गर्न सक्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको अवधिभित्र निवेदन पेश गर्न नसकेको मनासिव कारण सहित ♣सेवा सञ्चालन अनुमतिको म्याद समाप्त भएको मितिले तीन महिनाभित्र निवेदन पेश गरेमा दोब्बर दस्तुर लिई मन्त्रालयले सेवा सञ्चालन अनुमति नवीकरण गरिदिन सक्नेछ।

◆(३क) उपदफा (३) बमोजिमको अवधि पश्चात अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाले मनासिव कारण सहित नवीकरणको लागि मन्त्रालय वा सम्बन्धित निकायमा निवेदन पेस गरेमा नवीकरण

◆ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

♣ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

दस्तुरका साथै देहाय बमोजिमको जरिबाना असुल उपर गरि नवीकरण गर्नु पर्नेछः-

(क) म्याद समाप्त भएको मितिले एक वर्षभित्र निवेदन पेस गरेमा - नवीकरण दस्तुरको एकसय पचास प्रतिशत,

(ख) म्याद समाप्त भएको मितिले तीन वर्षभित्र निवेदन पेस गरेमा - नवीकरण दस्तुरको दुईसय प्रतिशत,

(ग) म्याद समाप्त भएको मितिले पाँच वर्षभित्र निवेदन पेस गरेमा - नवीकरण दस्तुरको तीनसय प्रतिशत,

(४) उपदफा ♣(३क) बमोजिमको अवधिभित्र नवीकरणको लागि निवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको सेवा सञ्चालन अनुमतिपत्र स्वतः खारेज हुनेछ।

♦(५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि तोकिएको म्यादभित्र नवीकरण नगरेका र हाल सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले एक पटकको लागि मात्र यो उपदफा प्रारम्भ भएको मितिले नब्बे दिनभित्र नवीकरण गर्न निवेदन दिनु पर्नेछ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम नवीकरणका लागि प्राविधिक समितिको अनुगमन प्रतिवेदन र सिफारिसको आधारमा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले प्रति वर्ष जति दस्तुर तिर्नु पर्ने हो सो दस्तुरको अतिरिक्त पाँच गुणा थप दस्तुर लिई मन्त्रालयले म्याद समाप्त भएको मितिदेखि नै लागू हुने गरी नवीकरण गर्न सक्नेछ। यसरी नवीकरण

♣ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

गर्नु पूर्व मन्त्रालयले त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाको नाम, ठेगाना र स्वास्थ्य संस्थाको प्रकृति खुल्ने गरी तोकिए बमोजिम सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ।

१६. दर्ता प्रमाण पत्र राख्नु पर्ने: (१) स्वास्थ्य संस्थाले प्राप्त गरेको अनुमतिपत्र सबैले देख्ने गरी स्वास्थ्य संस्थामा राख्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अनुमतिपत्र डिजिटलरूपमा पनि राख्न सक्नेछ।

१७. स्वामित्व हस्तान्तरण: (१) कुनै पनि व्यक्ति वा संस्थाको नाममा दर्ता भएको स्वास्थ्य संस्थाको स्वामित्व हस्तान्तरण नगरी अन्य व्यक्ति वा संस्थाले सञ्चालन गर्न पाउने छैन।

(२) कसैले उपदफा (१) बमोजिमको स्वामित्व हस्तान्तरण गर्न चाहेमा तोकिए बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गर्नु पर्नेछ।

***१८. दुईवटा स्वास्थ्य संस्थामा काम गर्न नपाउने**: (१) कुनै पनि सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा आबद्ध चिकित्सक वा स्वास्थ्यकर्मीले कुनै एउटा स्वास्थ्य संस्थामा सेवा प्रदान गर्न करार गरेको वा नियुक्त भएको समयमा अर्को स्वास्थ्य संस्थामा सोही बखत काम गर्न वा सेवा प्रदान गर्न पाउने छैन।

(२) उपदफा (१) मा उल्लिखित समयका अतिरिक्त समयमा सेवा प्रदान गर्न चाहने चिकित्सक वा स्वास्थ्यकर्मीले मन्त्रालयबाट अनुमति लिएर मात्र अतिरिक्त समयमा सेवा प्रदान गर्न सक्नेछ।

---

* पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(३) उपदफा (२) बमोजिम अनुमति प्रदान गर्दा उपदफा (१) बमोजिमका चिकित्सक वा स्वास्थ्यकर्मीले कार्यालयको काममा बाधा नपर्ने गरी र कार्यालयको आवश्यकतानुसार जुनसुकै बेला उपस्थित हुने सर्त राखी मन्त्रालयले अनुमति दिन सक्नेछ।

(४) स्वास्थ्यकर्मीलाई अतिरिक्त समयमा काम गर्न अनुमति दिने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

♣१९. **<u>स्वः मूल्याङ्कन प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेः</u>** (१) अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाले आफूले प्रदान गरेको स्वास्थ्य सेवा तोकिए बमोजिमको गुणस्तर तथा मापदण्ड बमोजिम भए नभएको सम्बन्धमा हरेक वर्ष स्वःमूल्याङ्कन गरी आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले पैंतिस दिनभित्र तोकिए बमोजिमको दस्तुर बुझाई तोकिए बमोजिमको ढाँचामा मन्त्रालयमा स्वःमूल्याङ्कन प्रतिवेदन पेस गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पेस भएको प्रतिवेदन बमोजिम गुणस्तर भए नभएको सम्बन्धमा यकिन गर्नु पर्ने देखिएमा मन्त्रालयले प्राविधिक समितिलाई अनुगमन गर्न खटाउन सक्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको अवधिमा प्रतिवेदन पेस नगर्ने अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाको मन्त्रालयले सेवा सञ्चालनमा रोक लगाउन सक्नेछ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको स्वः मूल्याङ्कन प्रतिवेदन पेस नगर्ने अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थालाई तोकिए बमोजिम जरिवाना गरिनेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

♣ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

२०. **अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्थाः** (१) मन्त्रालयले दफा १९ बमोजिम प्रतिवेदनको आधारमा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको गुणस्तर तथा मापदण्ड पूरा गरे नगरेको सम्बन्धमा अनुगमन गर्न गराउन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुगमन गर्दा तोकिएको गुणस्तर वा मापदण्ड पूरा नगरी सेवा सञ्चालन गरेको पाइएमा त्यस्तो संस्थालाई तत्काल सुधारका लागि बढीमा तीन महिनाको अवधि दिन सक्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको सुधार नगरेमा वा दफा १९ बमोजिमको वार्षिक प्रतिवेदन पेश नगरेमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थालाई प्रदान गरेको सेवा पूर्ण वा आंशिक रूपमा तत्काल बन्द गर्न मन्त्रालयले आदेश दिन सक्नेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम बन्द गर्न आदेश दिनु पूर्व सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थालाई मनासिव माफिकको सफाइ पेश गर्ने मौका दिनु पर्नेछ।

♦(५) यस दफा बमोजिम स्थानीय तहको क्षेत्राधिकार भित्रका अस्पताल तथा स्वास्थ्य संस्थाको मन्त्रालय र मन्त्रालय मातहतका निकायले गुणस्तर तथा मापदण्ड सम्बन्धी अनुगमन गर्न सक्नेछ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम अनुगमन गर्दा स्थानीय तहको कानून निर्माण भइ सकेको भए स्थानीय तहको कानून बमोजिम र स्थानीय तहको कानून निर्माण भइ नसकेको भए प्रदेश तथा सङ्घीय कानून बमोजिम अस्पताल तथा स्वास्थ्य संस्थाको गुणस्तर तथा मापदण्ड अनुगमन तथा नियमन गर्नु पर्नेछ।

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

२१. **<u>स्वास्थ्य संस्था गाभिन सक्ने</u>**: सञ्चालनमा रहेका एक भन्दा बढी स्वास्थ्य संस्थाहरु एक आपसमा गाभिई सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा तोकिए बमोजिमका शर्तहरु पूरा गरी अनुमतिको लागि त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाहरुले मन्त्रालयमा संयुक्त रूपमा निवेदन दिन सक्नेछन्।

परिच्छेद- ४

<u>प्रदेश स्वास्थ्य समिति सम्बन्धी व्यवस्था</u>

♣२२. **<u>समिति गठनः</u>** (१) प्रदेशभित्रको स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या सम्बन्धी काम कारबाहीको अनुगमन र नियमन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन, बहुक्षेत्रीय समन्वय र सहकार्य अभिवृद्धि गर्न एवं स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या सम्बन्धी नीतिगत सुझाव दिने लगायतका कार्यका लागि प्रदेश स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या समिति गठन हुनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरू रहने छन्:-

(क) मन्त्री, स्वास्थ्य हेर्ने मन्त्रालय, -अध्यक्ष

(ख) प्रमुख सचिव, मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद्को कार्यालय -सदस्य

(ग) उपाध्यक्ष, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग -सदस्य

(घ) सचिव, सबै प्रदेश मन्त्रालय तथा सचिवालय -सदस्य

♣ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(ङ) उपकुलपति, मदन भण्डारी स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान -सदस्य

(च) निर्देशक, स्वास्थ्य निर्देशनालय -सदस्य

(छ) स्वास्थ्य वा जनसङ्ख्या क्षेत्रमा कम्तीमा दश वर्ष अनुभव प्राप्त गरेको व्यक्तिहरू मध्येबाट मन्त्रालयले मनोनीत गरेको कम्तीमा एकजना महिला सहित तीन जना -सदस्य

(ज) सचिव, स्वास्थ्य हेर्ने मन्त्रालय -सदस्य-सचिव

(३) उपदफा (२) को खण्ड (छ) बमोजिम मनोनित सदस्यको पदावधि तीन वर्षको हुनेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको पदावधि पूरा नहुदै मन्त्रालयले उपदफा (२) को खण्ड (छ) बमोजिम मनोनित हुने सदस्यलाई जुनसुकै बखत पदमुक्त गर्न सक्नेछ। यसरी निजलाई पदमुक्त गर्नु अघि सफाइको मौका दिनु पर्नेछ।

(५) अध्यक्षको अनुपस्थितिमा प्रमुख सचिवले बैठकको अध्यक्षता गर्नेछ।

(६) समितिको बैठक अध्यक्षको अनुमतिमा आवश्यकता अनुसार सदस्य सचिवले बोलाउनेछ।

(७) समितिको सचिवालय मन्त्रालयमा हुनेछ।

(८) समितिमा आवश्यकता अनुसार विज्ञ वा अन्य सम्बन्धित व्यक्तिलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(९) स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या सम्बन्धी कार्यक्रम तथा योजनाको कार्यान्वयन, समन्वय, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्न, प्रदेश र स्थानीय तहबिचको समन्वय र सहकार्य प्रभावकारी बनाउन, स्वास्थ्य समस्या पहिचान र समाधान गर्न, अभिलेख र प्रतिवेदन प्रणाली सुधार गर्न, विपद् तथा महामारीमा समन्वयात्मक रुपमा काम गर्न र जनस्वास्थ्य व्यवस्थापनको लागि मन्त्रालयले प्रत्येक जिल्लामा देहाय बमोजिमको जिल्ला जनस्वास्थ्य समन्वय समिति गठन गर्न सक्नेछ।

(क) प्रमुख, जनस्वास्थ्य कार्यालय -अध्यक्ष

(ख) प्रमुख वा प्रतिनिधि, प्रादेशिक अस्पताल -सदस्य

(ग) प्रमुख वा प्रतिनिधि, आयुर्वेद तथा बैकल्पिक चिकित्सालय -सदस्य

(घ) अधिकृत प्रतिनिधि, जिल्ला समन्वय समिति -सदस्य

(ङ) प्रमुख, स्वास्थ्य महाशाखा वा शाखा, सबै स्थानीय तह -सदस्य

(च) समितिले आवश्यक ठानेको कुनै निकाय प्रतिनिधि वा विज्ञ -सदस्य

(छ) अध्यक्षले तोकेको जनस्वास्थ्य कार्यालयको अधिकृत -सदस्य-सचिव

२३. <u>**समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार**</u>: समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) स्वास्थ्य तथा स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी नीति तथा योजना तर्जुमा गर्न सिफारिस गर्ने,

(ख) स्वास्थ्य सम्बन्धी बहुक्षेत्रीय नीति, योजना तथा

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

कार्यक्रम पुनरावलोकन गरी आवश्यक मार्ग निर्देशन गर्ने,

(ग) स्वास्थ्य सेवाको विभिन्न विषयमा प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्न सुझाव दिने,

(घ) स्वास्थ्य सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको कार्यान्वयनका लागि सुझाव दिने,

(ङ) विदेशी सरकार, अन्तरसरकारी वा गैरसरकारी संघ संस्थाबाट प्राविधिक वा वित्तीय सहयोग प्राप्त गर्ने सम्बन्धमा संघीय सरकारसँग समन्वय गर्ने,

(च) जनस्वास्थ्यको सम्बन्धमा विकास एवं सुधार गर्न आवश्यक सुझाव दिने,

(छ) स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित कुनै विषयमा सुझाव प्रस्तुत गर्न, आवश्यकता अनुसार मापदण्ड, निर्देशिका, कार्यविधि तर्जुमा गर्न परामर्श दिने,

(ज) आवश्यकता अनुसार उपसमिति बनाउने, विज्ञ आमन्त्रण गरी कार्य गर्ने, गराउने,

♦(झ) प्रदेशमा जनसङ्ख्या तथा बसाईसराई व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति र योजना तर्जुमा सम्बन्धी सल्लाह सुझाव दिने।

२४. **समितिको बैठक र निर्णयः** (१) समितिको बैठक अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ।

(२) समितिको सम्पूर्ण सदस्य संख्याको पचास प्रतिशत भन्दा बढी सदस्य उपस्थित भएमा बैठकको लागि गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ।

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

(३) बैठकको अध्यक्षता अध्यक्षले गर्नेछ र निजको अनुपस्थितिमा सदस्यले आफूहरु मध्येबाट छानेको व्यक्तिले अध्यक्षता गर्नेछ।

(४) बैठकको निर्णय अध्यक्ष र सदस्य सचिवले प्रमाणित गर्नेछ।

(५) बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

*२५. **प्राविधिक समितिको गठनः** (१) स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या, रोग रोकथाम र नियन्त्रण सम्बन्धी नीति, कानून, रणनीति, योजना र कार्यक्रम लगायतका विषयमा प्राविधिक सल्लाह, सुझाव र सिफारिस गर्न र जुनसुकै स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सञ्चालन अनुमति, स्तरोन्नति, सेवाको गुणस्तर सुनिश्चितता गर्न, गुणस्तर मापदण्ड निर्माण तथा सिफारिस गर्न, मापदण्ड बमोजिम स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन भए नभएको अनुगमन गर्न, यस ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम सञ्चालन नभएको वा दफा ६६ बमोजिमको कार्य गरेमा मन्त्रालय समक्ष कारबाहीको सिफारिस गर्न मन्त्रालयमा स्वास्थ्य संस्था अनुगमन तथा नियमन प्राविधिक समिति रहनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरू रहने छन्ः-

(क) प्रमुख, अस्पताल विकास तथा चिकित्सा सेवा महाशाखा, मन्त्रालय -संयोजक

* पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

(ख) प्रमुख, योजना, अनुगमन तथा
जनस्वास्थ्य महाशाखा, मन्त्रालय -सदस्य

(ग) कानून अधिकृत, मन्त्रालय -सदस्य

(घ) नर्सिङ्ग अधिकृत, मन्त्रालय -सदस्य

(ङ) आयुर्वेद चिकित्सक/मेडिकल
अधिकृत, मन्त्रालय -सदस्य-सचिव

(३) उपदफा (२) बमोजिमको प्राविधिक समितिको कार्यलाई अझ सहज, छिटो छरितो, चुस्त र प्रभावकारी बनाउनका लागि उपसमिति गठन गरी काम गराउन सक्नेछ।

(४) उपदफा (२) बमोजिमको प्राविधिक समितिको संयोजकले स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन र नियमन गर्ने प्रयोजनको लागि सरकारी स्वास्थ्य संस्थाबाट आवश्यकता अनुसार विषय विज्ञ आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।

(५) उपदफा (२) बमोजिमको प्राविधिक समितिको सचिवालय संयोजक कार्यरत रहने निकायको कार्यालयमा रहनेछ।

(६) उपदफा (२) बमोजिमको प्राविधिक समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार संयोजकको अनुमतिमा सदस्य सचिवले बोलाउने छ।

(७) उपदफा (२) बमोजिमको प्राविधिक समितिले आवश्यकता अनुसार समितिको बैठकमा सम्बन्धित विषय विज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(८) उपदफा (२) बमोजिमको प्राविधिक समितिलाई मन्त्रालयले प्रदेशको नियमन क्षेत्रभित्र रहेका स्वास्थ्य संस्थाको अनुमगन, नियमन र व्यवस्थापन एवं सङ्घ र स्थानीय तहका स्वास्थ्य संस्थाबीच प्रदेशले समन्वय र सहकार्य गर्ने सम्बन्धमा थप कार्य विवरण तोक्न सक्नेछ।

(९) प्राविधिक समितिको बैठक र कार्य सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था समितिले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

*२६. <u>**प्राविधिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारः**</u> प्राविधिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या र रोग रोकथाम तथा नियन्त्रण सम्बन्धी नीति, रणनीति, योजना तर्जुमा गरी मन्त्रालयसमक्ष सिफारिस गर्ने,

(ख) स्वास्थ्य सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा रोग नियन्त्रण र रोकथाम सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालनका लागि निर्देशिका, कार्यविधि, मार्गदर्शन र मापदण्ड तर्जुमा गरी मन्त्रालयसमक्ष सिफारिस गर्ने,

(ग) स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर सुनिश्चितता, स्तरोन्नति र सञ्चालन गर्न मापदण्ड निर्माण गरी मन्त्रालयसमक्ष सिफारिस गर्ने,

---

* पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(घ) खण्ड (ग) बमोजिम तोकिएको मापदण्ड अनुरुप स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन भए नभएको अनुगमन गर्ने र नियमन गर्न मन्त्रालयसमक्ष सिफारिस गर्ने,

(ङ) स्वास्थ्य संस्थाको प्रमाणीकरण (सर्टिफिकेसन) र प्रत्यायन (एक्रीडीटेसन) मापदण्ड तर्जुमा गरी सो बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाको वर्गीकरण गर्न मन्त्रालय समक्ष सिफारिस गर्ने,

(च) प्रत्यायोजन तथा प्रमाणीकरण मापदण्ड बमोजिम सेवा प्रवाह भए नभएको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरी आवश्यक कारबाहीका लागि मन्त्रालयसमक्ष सिफारिस गर्ने,

(छ) प्राविधिक समितिमा प्राप्त उजुरी उपर छानबिन गरी पूर्वाधार लगायत न्यूनतम सेवा मापदण्ड पूरा नगरेको स्वास्थ्य संस्थाको सेवा आंशिक वा पूर्ण रूपमा बन्द गर्न मन्त्रालयसमक्ष सिफारिस गर्ने,

(ज) प्रदेश स्तरीय औषधी र जनस्वास्थ्य निगरानी सम्बन्धी कार्य गर्न मन्त्रालयसमक्ष सिफारिस गर्ने,

(झ) स्वास्थ्य सम्बन्धी अनुसन्धानका विषय र प्राथमिकता निर्धारण गर्न मन्त्रालयसमक्ष सिफारिस गर्ने,

(ञ) चिकित्सक र स्वास्थ्यकर्मीको स्वास्थ्य सेवा प्रदान सम्बन्धमा अनुगमन गर्ने तथा प्रचलित कानून र मापदण्ड विपरीत सेवा प्रदान गरेको पाइएमा कारबाहीको लागि मन्त्रालयसमक्ष सिफारिस गर्ने,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(ट) प्राविधिक समितिको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ।

♦परिच्छेद -४क.

स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति सम्बन्धी व्यवस्था

२६क. **स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिः** (१) प्रदेश मातहत सम्बन्धित जिल्लामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूको सेवा, स्रोत साधनको चुस्त र प्रभावकारी रूपमा व्यवस्थापन र परिचालन गरी स्वास्थ्य सेवाको विकास, विस्तार गर्न त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्य सुव्यवस्थित, कुशल, सुदृढ, प्रभावकारी, पारदर्शी र नागरिक मैत्री बनाई नागरिकलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न क्लिनिकल स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने प्रदेश सरकारको हरेक जिल्लाका अस्पताल र आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्रको लागि छुट्टा छुट्टै स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति गठन हुनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अस्पतालको हकमा स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरू रहने छन्ः-

(क) कम्तीमा स्नातक तह उत्तिर्ण गरी सामाजिक क्षेत्रमा क्रियाशील व्यक्ति मध्येबाट मन्त्रालयले मनोनित

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

गरेको व्यक्ति -अध्यक्ष

(ख) प्रमुख/अध्यक्ष वा निजले तोकेको स्वास्थ्य संस्था अवस्थित स्थानीय तहको निर्वाचित प्रतिनिधि -सदस्य

(ग) प्रमुख, सम्बन्धित जिल्लाको स्वास्थ्य कार्यालय -सदस्य

(घ) अधिकृत प्रतिनिधि, सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालय -सदस्य

(ङ) अधिकृत प्रतिनिधि, प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय/ प्रदेश लेखा नियन्त्रक इकाई कार्यालय -सदस्य

(च) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको वरिष्ठ चिकित्सक/स्वास्थ्यकर्मी -सदस्य

(छ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको नर्सिङ्ग प्रमुख/प्रशासन प्रमुख -सदस्य

(ज) मन्त्रालयले मनोनित गरेका कम्तीमा स्नातक तह उत्तिर्ण गरी सामाजिक क्षेत्रमा क्रियाशील एक महिला सहित तीनजना व्यक्ति -सदस्य

(झ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था/अस्पतालको प्रमुख -सदस्य-सचिव

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(३) उपदफा (१) बमोजिमको आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्रको हकमा स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरू रहने छन्ः-

(क) कम्तीमा स्नातक तह उत्तीर्ण गरी सामाजिक क्षेत्रमा क्रियाशील व्यक्ति मध्येबाट मन्त्रालयले मनोनित गरेको व्यक्ति -अध्यक्ष

(ख) प्रमुख, सम्बन्धित जिल्लाको स्वास्थ्य कार्यालय -सदस्य

(ग) अधिकृत प्रतिनिधि, सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालय -सदस्य

(घ) प्रमुख/अध्यक्ष वा निजले तोकेको स्वास्थ्य संस्था अवस्थित स्थानीय तहको निर्वाचित प्रतिनिधि -सदस्य

(ङ) कम्तीमा स्नातक तह उत्तिर्ण गरी सामाजिक क्षेत्रमा क्रियाशील एक महिला सहित दुई जना व्यक्ति -सदस्य

(च) प्रमुख, आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र -सदस्य-सचिव

(४) उपदफा (२) र (३) बमोजिमको व्यवस्थापन समितिमा स्वास्थ्य संस्था रहेको प्रदेश निर्वाचन क्षेत्रबाट प्रतिनिधित्व गर्ने प्रदेश सभा सदस्य अस्पताल व्यवस्थापन समितिको प्रमुख सल्लाहकार हुनेछन्।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(५) यो दफा प्रारम्भ भएपछि उपदफा (२) र (३) बमोजिमको व्यवस्थापन समिति मन्त्रालयले गठन गर्नेछ।

(६) व्यवस्थापन समितिले आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषय विज्ञलाई व्यवस्थापन समितिको बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।

(७) व्यवस्थापन समितिको बैठक कम्तीमा दुई महिनामा एक पटक बस्नु पर्नेछ।

तर आवश्यकता अनुसार व्यवस्थापन समितिको बैठक बस्न यस उपदफाले बाधा पार्ने छैन।

(८) व्यवस्थापन समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

(९) उपदफा (२) र (३) बमोजिमको व्यवस्थापन समितिको मनोनित सदस्यको पदावधि दुई वर्षको हुनेछ।

तर मन्त्रालयले आवश्यक ठानेमा मनोनित पदाधिकारी तथा सदस्यको पदावधिमा अर्को एक वर्षको एक अवधि थप गर्न सक्नेछ।

(१०) देहायको अवस्थामा उपदफा (२) र (३) बमोजिमको व्यवस्थापन समितिमा रहने मनोनित सदस्यको पद रिक्त हुनेछः-

(क) निजले मन्त्रालय समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा,

(ख) निजको मृत्यु भएमा,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(ग) फौजदारी अभियोगमा अदालतबाट कसूरदार ठहरिएमा,

(घ) स्वास्थ्य संस्थाको हित विपरीत आचरण वा काम गरेमा,

(ङ) स्वास्थ्य संस्थाको सम्पत्ति र अधिकारको दुरुपयोग गरेमा वा सम्पत्तिमा हानि नोक्सानी पुऱ्याएमा,

(११) उपदफा (१०) को खण्ड (घ) र (ङ) मा उल्लेखित अवस्थामा मन्त्रालयले जुनसुकै बखत मनोनित हुने सदस्यलाई पदमुक्त गर्न सक्नेछ।

(१२) उपदफा (११) बमोजिम मनोनित हुने सदस्यलाई पदमुक्त गर्दा पन्ध्र दिनभित्र पेस गर्ने गरी सफाइको मौका दिनु पर्नेछ।

(१३) व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष लगायत सदस्य र पदाधिकारीले व्यवस्थापन समितिको कोषमा व्ययभार पर्ने गरी मापदण्ड बमोजिमको बैठक भत्ता र खाजा खर्च बाहेक अन्य कुनै पनि किसिमको पारिश्रमिक, भत्ता, पारवहन सुविधा, सवारी साधन लगायतका सुविधा पाउने छैनन्।

२६ख. **<u>व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारः</u>** (१) दफा २६क. को उपदफा (२) बमोजिम गठन हुने स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(क) स्वास्थ्य संस्थाको व्यवस्थापन र सञ्चालन सम्बन्धी कार्य गर्ने,

(ख) स्वास्थ्य संस्थाको विकास र विस्तारका लागि नीति, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी स्वीकृतिका लागि मन्त्रालयमा पेस गर्ने,

(ग) स्वास्थ्य संस्थाको व्यवस्थापन समितिको वार्षिक बजेट र कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने,

तर प्रदेश सरकार वा सङ्घीय सरकारबाट स्वीकृत प्राप्त बजेट तथा कार्यक्रम व्यवस्थापन समितिबाट स्वीकृत गर्नु नपर्ने,

(घ) स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक सम्पत्तिको निर्माण, विकास, विस्तार, रेखदेख, संरक्षण तथा मर्मत सम्भार गर्ने,

(ङ) स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवाको सञ्चालन सुधार र विस्तारका लागि आवश्यक पर्ने स्रोत र साधनको पहिचान तथा खोजी गर्ने,

(च) वहिरङ्ग तथा अन्तरङ्ग चिकित्सा लगायतका स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा, प्रयोगशाला सेवा, इमेजिंग सेवा, फार्मेसी सेवा, रजिष्ट्रेसन तथा अन्य स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराए बापत शुल्क वा छुट निर्धारण गर्ने वा निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने कुराको निर्णय गरी स्वीकृतिको लागि मन्त्रालयमा सिफारिस गर्ने,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(छ) स्वास्थ्य संस्थाको व्यवस्थापन समितिको आफ्नै आय पर्याप्त भएमा सो आयबाट व्यहोर्ने गरी सेवा, सुविधा र प्रोत्साहन निर्धारण वा वृद्धि गर्ने,

(ज) स्वास्थ्य संस्थामा भए गरेका कार्यहरूको समिक्षा गर्ने, प्रतिवेदन गर्ने र आवश्यक निर्णय लिने,

(झ) स्वास्थ्य संस्थाका जनशक्तिको वृत्ति विकासका लागि आवश्यक कार्य गर्ने,

(ञ) मन्त्रालयले स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन सम्बन्धमा दिएको आदेश, निर्देशन कार्यान्वयन गर्ने,

(ट) व्यवस्थापन समितिको कार्य प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्नको लागि आवश्यकता अनुसार उपसमिति वा कार्यटोली गठन गरी त्यस्तो उपसमिति वा कार्यटोलिको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा कार्यविधि तोक्ने,

(ठ) स्वास्थ्य संस्थाको उद्देश्य प्राप्तिको लागि आवश्यक पर्ने अन्य कार्यहरू मन्त्रालयको स्वीकृति लिई गर्ने, गराउने।

(२) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको अध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) व्यवस्थापन समितिको नेतृत्व गर्ने,

(ख) व्यवस्थापन समितिको बैठक बोलाउन सदस्य सचिवलाई निर्देशन दिने,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(ग) व्यवस्थापन समितिको बैठकको अध्यक्षता गर्ने र बैठक सञ्चालन गर्ने,

(घ) व्यवस्थापन समितिको कुनै निर्णय प्रक्रियामा मत बरावर हुँदा निर्णायक मत दिने,

(ङ) व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी र सदस्यहरूको कामको बाँडफाँड गर्ने,

(च) स्वास्थ्य संस्थाको निर्माण, विकास र विस्तार गर्न नेतृत्व गर्ने,

(छ) स्वास्थ्य संस्थाको लागि श्रोत साधनको पहिचान र खोजी गर्ने,

(ज) निर्णय र कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने, समिक्षा गराउने र आवश्यक निर्देशन दिने,

(झ) मन्त्रालय र व्यवस्थापन समितिबीच समन्वय कायम गर्ने।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि व्यवस्थापन समितिको अध्यक्षले व्यवस्थापन समितिको बैठक, स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन, समीक्षा, विकास, विस्तार, समन्वय र समितिले ठहऱ्याएका अन्य उपयुक्त कार्यमा बाहेक स्वास्थ्य संस्थामा दैनिक उपस्थिति हुनु पर्ने छैन र स्वास्थ्य संस्थाको दैनिक प्रशासनिक र आर्थिक क्रियाकलापमा अध्यक्षले हस्तक्षेप गर्नु हुँदैन।

(४) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको सदस्य सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) व्यवस्थापन समितिको निर्णय प्रमाणित गर्ने,

(ख) व्यवस्थापन समितिले गरेका निर्णय कार्यान्वयन गर्ने गराउने,

(ग) स्वास्थ्य संस्थाको व्यवस्थापन र सञ्चालन गर्ने,

(घ) नीति, योजना, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने,

(ङ) स्वीकृत कार्यक्रम नीति, कानून र कार्यविधि अनुसार सञ्चालन गर्ने,

(च) सम्पतिको रेखदेख, संरक्षण तथा मर्मत सम्भार गर्ने, गराउने,

(छ) जनशक्तिको परिचालन र वृत्ति विकास सम्बन्धी कार्य गर्ने,

(ज) प्रचलित कानून बमोजिम आर्थिक र प्रशासन सम्बन्धी कार्य गर्ने,

(झ) बैठकको कार्यसूची तयार गर्ने र अध्यक्षसँग परामर्श गरी बैठक बोलाउने,

(ञ) स्वास्थ्य संस्थाको दैनिक प्रशासनिक र आर्थिक प्रशासनसँग सम्बन्धित कार्यहरू गर्ने गराउने,

(ट) मन्त्रालयले तोकेका अन्य कार्यहरू गर्ने।

२६ग. **<u>कर्मचारी सम्बन्धी व्यवस्थाः</u>** (१) स्वास्थ्य संस्थाको सेवा प्रवाह गराउन स्वास्थ्य संस्थाको स्वीकृत दरबन्दी बमोजिमका कर्मचारीबाट अपुग भएमा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले व्यवस्थापन समितिको कोषबाट आर्थिक भार व्यहोर्ने गरी सेवा करारमा कर्मचारी नियुक्ति गर्न सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(२) उपदफा (१) बमोजिमका कर्मचारीको सेवा करारमा नियुक्ति गर्नु अघि ती कर्मचारीको पद नाम, सेवा, समूह र संख्या सहितको व्यवस्थापन समिति तर्फको संगठन संरचना र दरबन्दी व्यवस्थापन समितिको सिफारिसमा मन्त्रालयबाट स्वीकृत गर्नु पर्नेछ।

(३) व्यवस्थापन समितिको आम्दानी पर्याप्त भएमा स्वास्थ्य संस्थामा काम गर्ने कर्मचारीलाई व्यवस्थापन समितिको स्रोतबाट व्यहोर्ने गरी व्यवस्थापन समितिको निर्णय बमोजिम मन्त्रालयको सहमतिमा थप सुविधा दिन सक्नेछ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम व्यवस्थापन समितिको कोषबाट आर्थिक भार पर्ने गरी नियुक्त कर्मचारीको पारिश्रमिक, सेवा, सर्त र सुविधा सम्बन्धी व्यवस्था प्रदेश सरकारले तोके बमोजिम हुनेछ।

(५) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि व्यवस्थापन समितिको कोषबाट तलव भत्ता प्रदान गर्ने गरी करारमा कर्मचारी नियुक्ति गर्दा प्रदेश लोक सेवा आयोगले त्यस्तो प्रकृतिको कर्मचारी छनोट गर्दा अपनाउने प्रतिस्पर्धात्मक बिधि अपनाई मन्त्रालयले तोकेको कार्यविधि बमोजिम छनौट गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।

२६घ. **<u>व्यवस्थापन समितिको कोष सम्बन्धी व्यवस्थाः</u>** (१) व्यवस्थापन समितिको नाममा एउटा छुट्टै कोष रहनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कोषमा देहाय बमोजिमका रकम रहने छन्ः-

(क) नेपाल सरकारबाट प्राप्त रकम,

(ख) प्रदेश सरकारबाट प्राप्त रकम,

(ग) स्वदेशी सङ्घसंस्था वा व्यक्तिबाट प्राप्त रकम,

(घ) विदेशी सरकार, सङ्घसंस्था वा व्यक्तिबाट प्राप्त रकम,

(ङ) स्वास्थ्य सेवा, फार्मेसी, प्रयोगशाला, इमेजिङ्ग सेवाको शुल्कबाट प्राप्त रकम,

(च) औषधीजन्य सामग्री विक्री बापत व्यवस्थापन समितिले प्राप्त गर्ने रकम,

(छ) अन्य स्रोतबाट प्राप्त हुने रकम।

(३) व्यवस्थापन समितिले उपदफा (२) को खण्ड (घ) बमोजिम कुनै रकम प्राप्त गर्नु अघि मन्त्रालय मार्फत नेपाल सरकारको स्वीकृति लिनु पर्नेछ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम व्यवस्थापन समितिमा प्राप्त भएको रकम प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा प्रदेश लेखा नियन्त्रक ईकाई कार्यालयको विविध खातामा जम्मा गर्नु पर्नेछ।

तर प्रदेश सरकार वा सङ्घीय सरकारको बार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम बमोजिम प्राप्त हुने रकम विविध खातामा जम्मा गरिने छैन।

(५) व्यवस्थापन समितिको तर्फबाट गरिने सम्पूर्ण खर्च उपदफा (२) बमोजिमको कोषबाट व्यहोरिने छ।

(६) व्यवस्थापन समितिको कोषको खाता सञ्चालन सदस्य सचिव र स्वास्थ्य संस्थाको लेखा प्रमुखको संयुक्त दस्तखतबाट सञ्चालन हुनेछ।

(७) यस दफा बमोजिम प्रत्येक जिल्लाका अस्पताल र आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्रको व्यवस्थापन समितिको कोषको सञ्चालन तत् तत् स्वास्थ्य संस्थाको नामबाट छुट्टा छुट्टै सञ्चालन हुनेछ।

(८) व्यवस्थापन समिति र सो समितिको कोष सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

२६ङ. <u>**लेखा र लेखा परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्थाः**</u> (१) व्यवस्थापन समितिको आय व्ययको लेखा नेपाल सरकारले अपनाएको ढाँचा बमोजिम राख्नु पर्नेछ।

(२) व्यवस्थापन समितिले तोकिए बमोजिम व्यवस्थापन समितिको आय व्ययको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली कायम गर्नु पर्नेछ।

(३) व्यवस्थापन समितिको आन्तरिक लेखा परीक्षण प्रदेश लेखा नियन्त्रक इकाई कार्यालय र अन्तिम लेखा परीक्षण महालेखा परीक्षकबाट हुनेछ।

(४) मन्त्रालयले चाहेमा व्यवस्थापन समितिको आयव्ययको लेखा, नगदी, जिन्सी वा अन्य कागजात जुनसुकै बखत जाँच गर्न सक्नेछ।

(५) व्यवस्थापन समिति सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

परिच्छेद- ५
प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी व्यवस्था

२७. **प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धीः** (१) मन्त्रालयले प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षा, सूचना, परामर्श तथा सेवा प्रदान गर्ने व्यवस्था गर्नेछ।

(२) मन्त्रालयले लक्षित समूहलाई स्वास्थ्य संस्था, स्वास्थ्य सेवा प्रदायक, शिक्षण संस्था, नागरिक समाज लगायतका संस्था मार्फत तोकिए बमोजिमको सेवा उपलब्ध गराउनेछ।

(३) मन्त्रालयले उपदफा (१) बमोजिमको सेवा सुरक्षित, सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि मिडवाईफ्री शिक्षा तथा सेवा सम्बन्धी मापदण्ड बनाउनेछ।

२८. **सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन् स्वास्थ्यः** (१) प्रत्येक महिलालाई सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धमा आवश्यक परामर्श, गर्भवती तथा प्रसूति सेवा, गर्भनिरोधको सेवा तथा प्रजनन् सम्बन्धी रोगको निदान, उपचार र प्रेषण सम्बन्धी व्यवस्था प्रचलित कानूनले तोकिए बमोजिम निःशुल्क उपलब्ध गराउने व्यवस्था हुनेछ।

♦(१क) उपदफा (१) बमोजिम गर्भवती महिला र गर्भमा रहेको शिशुको स्वास्थ्य अवस्था पहिचान गर्न र त्यसरी पहिचान गर्दा कुनै जटिलता देखिएमा समयमै रोकथाम तथा उपयुक्त स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्नका लागि पाठ्यक्रम निर्माण गरी गराई नर्सिङ्ग स्टाफलाई आधारभूत अल्ट्रासाउण्ड तालिम प्रदान गर्न सक्नेछ।

(१ख) उपदफा (१क) बमोजिम आधारभूत अल्ट्रासाउण्ड तालिम प्राप्त नर्सिङ्ग स्टाफले पोर्टेवल अल्ट्रासाउन्ड मेशिनबाट गर्भवती

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

महिलाको गर्भ र गर्भमा रहेको शिशुको अल्ट्रासाउण्ड गरी स्वास्थ्य जाँच मात्र गर्न गराउन सक्ने छन्।

(२) गर्भवती महिला, सुत्केरी तथा नवजात शिशुको पोषण तथा उपचार सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

२९. **भेदभाव गर्न नहुने**: कुनै स्वास्थ्य संस्था वा सेवा प्रदायकले जुनसुकै अवस्थाका सेवाग्राहीलाई कुनै पनि तरिकाले भेदभाव गर्न हुँदैन।

३०. **आकस्मिक प्रसूति तथा नवजात शिशु सेवा**: प्रसूति सेवा प्रदान गर्ने सरकारी, सामुदायिक तथा निजी स्वास्थ्य संस्थाले आकस्मिक प्रसूति तथा नवजात शिशु सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ।

३१. **सुरक्षित गर्भपतन**: प्रत्येक महिलालाई प्रचलित कानून बमोजिम सुरक्षित गर्भपतन गर्न पाउने अधिकार हुनेछ।

३२. **गर्भपतन गर्न नहुने**: (१) कसैले गर्भमा रहेको भ्रूणको लिङ्ग पहिचान गरी गर्भपतन गर्न वा गराउन हुँदैन।

(२) गर्भवती महिलालाई गर्भको लिङ्ग पहिचान गर्न डर वा त्रास देखाई वा करकाप गरी वा धम्की दिई वा ललाई फकाई वा प्रलोभनमा पारी वा अनुचित प्रभाव, झुक्यानमा पारी, जोर जुलुम गरी दवाव दिई वा बाध्य पारी गर्भपतन गर्न गराउन हुँदैन।

(३) गर्भवती महिलाले सुरक्षित गर्भपतन गराउन चाहेमा बाहेक कसैले बलपूर्वक गर्भपतन गराउने नियतले वा गर्भपतन हुन सक्छ भन्ने जानीजानी वा विश्वास गर्नु पर्ने कुनै काम गरी गर्भपतन गराउनु हुँदैन।

✝(४) उपदफा (१), (२) र (३) को विपरित कार्य गरेमा

✝ केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्न बनेको ऐन, २०७९ द्वारा थप।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

मुलुकी अपराध संहिता, २०७४ बमोजिम सजाय हुनेछ।

३३. **सुरक्षित गर्भपतन सेवा**: (१) सुरक्षित गर्भपतन सेवा इजाजत प्राप्त स्वास्थ्य संस्था र इजाजत प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीले मात्र उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम उपलब्ध गराउने सेवाको उपयुक्त प्रविधि र प्रक्रिया तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(३) सुरक्षित गर्भपतनको सेवा प्राप्त गर्न चाहने गर्भवती महिलाले इजाजत प्राप्त स्वास्थ्य संस्था वा इजाजत प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीलाई तोकिए बमोजिमको ढाँचामा मञ्जुरीनामा दिनु पर्नेछ।

(४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि होस ठेगान नभएको, तत्काल मञ्जुरी दिन नसक्ने अवस्था भएको वा अठार वर्ष उमेर पूरा नगरेको गर्भवती महिलाको हकमा निजको संरक्षकले मञ्जुरीनामा दिन सक्नेछ।

(५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अठार वर्षभन्दा कम उमेरकी गर्भवती महिलाको हकमा निजको सर्वोत्तम हितलाई ध्यानमा राखी सुरक्षित गर्भपतन सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ।

३४. **गोपनीयता कायम राख्नु पर्ने** : (१) इजाजत प्राप्त स्वास्थ्य संस्था वा इजाजत प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीले गर्भवती महिलाको प्रजनन् स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित सूचना, कागजात तथा निजलाई प्रदान गरीएको परामर्श र सेवा सम्बन्धी सबै अभिलेख गोप्य राख्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको अवस्थामा त्यस्ता सूचना, कागजात तथा परामर्श सेवा सम्बन्धी अभिलेख उपलब्ध गराउन सकिनेछः-

(क) कुनै मुद्दा मामिलाको अनुसन्धान तथा सुनुवाईको सिलसिलामा अनुसन्धान अधिकारी वा अदालतबाट जानकारी माग भएमा,

(ख) सुरक्षित गर्भपतन सेवा सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान वा अनुगमनको उद्देश्यले सम्बद्ध महिलाको परिचय नखुल्ने गरी उद्धरण गर्न,

(ग) सम्बन्धित महिला स्वयंले यस सम्बन्धी अभिलेख माग गरेमा।

३५. **<u>प्रजनन् अङ्गमा हुने संक्रमण तथा यौनजन्य रोग</u>**: प्रजनन् अंगमा हुने संक्रमण, यौन प्रसारित रोगहरु तथा एचआईभी र एड्स लगायतका रोगको रोकथाम, नियन्त्रण, उपचार तथा पुनर्स्थापना सम्बन्धी व्यवस्था र सेवा प्रदान गर्नको लागि मापदण्ड तोकिए बमोजिम हुनेछ।

३६. **<u>बाँझोपनको रोकथाम र उपचारः</u>** बाँझोपनको रोकथाम र उपचार सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

३७. **<u>लैङ्गिक हिंसामा आधारित स्वास्थ्य सम्बन्धी व्यवस्थाः</u>** (१) मन्त्रालयले लैङ्गिक हिंसामा आधारित स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षा, सूचना, परामर्श तथा तोकिए बमोजिमका स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सेवा प्रदेश अन्तर्गतका सबै स्वास्थ्य संस्था मार्फत तोकिए बमोजिम प्रदान गर्नु पर्नेछ।

३८. **<u>संस्था सुचीकृत हुने सम्बन्धमा</u>**: मन्त्रालयले निजी, गैरसरकारी तथा सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थालाई तोकिए बमोजिमका स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नका लागि तोकिए बमोजिमको शर्त पालना गर्ने गरी सुचीकृत गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद- ६

खोप सेवा सम्बन्धी व्यवस्था

३९. **खोप सेवा प्रदान गर्नुपर्ने**: (१) खोपको माध्यमबाट रोगको रोकथाम, नियन्त्रण, निवारण वा उन्मूलन गरी शिशु, बालबालिका, महिला लगायतका व्यक्तिको मृत्युदर घटाउन तथा खोप सेवाको विकास र विस्तार गर्नका लागि मन्त्रालयले व्यवस्था मिलाउनेछ।

(२) मन्त्रालयले तोके बमोजिमको खोप सेवा तोकिएका स्वास्थ्य संस्था मार्फत निःशुल्क उपलव्ध गराउनेछ।

(३) कुनै पनि खोपको शुल्क लिनुपर्ने भएमा मन्त्रालयले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

४०. **खोप लगाउनु पर्ने**: (१) मन्त्रालयले कुनै रोगको रोकथाम, नियन्त्रण, निवारण वा उन्मूलन गर्नको लागि अनिवार्य रूपमा खोप लगाउनु पर्ने गरी तोक्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको खोप लगाउनु सम्बन्धित व्यक्ति, अभिभावक वा संरक्षकको कर्तव्य हुनेछ।

४१. **खोप दिन नहुने**: यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि व्यक्तिको स्वास्थ्यको कारण खोप दिन नमिल्ने भएमा खोप दिने व्यक्तिले त्यस्तो खोप दिनु हुँदैन।

४२. **खोपका विषयमा जानकारी गराउनु पर्ने**: खोप दिने व्यक्तिले खोप दिनु अघि खोप लिने व्यक्तिलाई वा निजको संरक्षक वा अभिभावकलाई मौखिक वा अन्य माध्यमबाट त्यस्तो खोपको प्रकृति, फाइदा र सम्भावित असरका बारेमा जानकारी गराउनु पर्नेछ।

४३. **खोप सम्बन्धी मापदण्ड**: खोप सम्बन्धी मापदण्ड मन्त्रालयले निर्धारण गर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

४४. **<u>स्वास्थ्यकर्मी जिम्मेवार हुने</u>**: (१) यस ऐन बमोजिम खोप दिने कार्यमा संलग्न हुने सम्बन्धित स्वास्थ्यकर्मी जिम्मेवार हुनेछ।

(२) सार्वजानिक बिदाको दिनमा समेत खोप सेवा अनिवार्य सञ्चालन गर्नु स्वस्थ्यकर्मीको दायित्व हुनेछ।

४५. **<u>खोप सञ्चालनमा अवरोध गर्न नहुने</u>**: कसैले पनि खोप सेवा सञ्चालन सम्बन्धी कार्यमा कुनै किसिमको बाधा अवरोध गर्नु हुँदैन।

४६. **<u>अनुमति लिनु पर्ने</u>**: (१) खोप सेवा सञ्चालन गर्न चाहने निजी, गैरसरकारी, सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थाले मन्त्रालयबाट तोकिए बमोजिम अनुमति लिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खोप सेवाको प्रतिवेदन तोकिएको निकायमा नियमितरूपले पेश गर्नु पर्नेछ।

४७. **<u>खोप सेवाको अभिलेख राख्नुपर्ने</u>**: (१) खोप दिने व्यक्तिले खोप लगाएका व्यक्तिको अभिलेख अद्यावधिक रूपमा राख्नु पर्नेछ।

(२) खोप दिने व्यक्तिले खोप लगाएको प्रमाण स्वरूप खोप लगाउने व्यक्तिलाई तोकिएको ढाँचामा खोप कार्ड प्रदान गर्नु पर्नेछ।

(३) खोप लिने व्यक्ति, निजको संरक्षक वा अभिभावकले खोप कार्ड सुरक्षित राख्नु पर्नेछ।

(४) खोप लगाउने स्वास्थ्य संस्थाले आफूले लगाएको खोपको विवरण सुरक्षित र गोप्य राख्नु पर्नेछ।

(५) खोप लगाएको व्यक्तिको अभिलेख राख्ने प्रयोजनको लागि मन्त्रालयले तोके बमोजिम बायोमेट्रिक अभिलेख समेत राख्न लगाउन सक्नेछ।

४८. **<u>खोपको आपूर्ति सम्बन्धी व्यवस्था</u>**: (१) खोप आपूर्ति गर्न दर्ता भएका संस्थाले औषधि व्यवस्था विभागमा दर्ता भएको खोप मात्र आपूर्ति

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

गर्नु पर्नेछ।

*(२) उपदफा (१) बमोजिम आपूर्ति गरिने खोप देहाय बमोजिम भएमा आपूर्ति गर्न सकिनेछः-

(क) असल उत्पादन प्रक्रिया (GMP) अपनाई उत्पादन भएको,

(ख) विश्व स्वास्थ्य संगठनबाट गुणस्तरयुक्त रहेको भनी प्रमाणित भएको,

(ग) औषधी व्यवस्था विभागमा सूचीकृत भएको।

४९. **खोपको ढुवानी, भण्डारण र वितरणः** खोपको ढुवानी, भण्डारण र वितरण, सोको लागि प्रयोग गरिने उपकरण तथा खोप प्रयोग गर्दाको अवधिसम्म कायम राख्नु पर्ने तापक्रम मन्त्रालयले तोकेको मापदण्ड बमोजिमको हुनु पर्नेछ।

५०. **खोप कोषः** (१) खोप सम्बन्धी कार्यको प्रवर्द्धनको लागि खोप कोष नामको एक कोष रहनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहाय बमोजिमका रकम रहने छन्ः-

(क) नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त रकम,

(ख) स्वदेशी व्यक्ति, वित्तीय, सहकारी वा अन्य संघ संस्थाबाट प्राप्त रकम,

* पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

(ग) नेपाल सरकारको अनुमति बमोजिम अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था वा व्यक्तिबाट प्राप्त रकम,

(घ) अन्य स्रोतबाट प्राप्त रकम।

(३) मन्त्रालयले खोप कोषमा प्राप्त हुने रकम "क" वर्गको वाणिज्य बैंकमा खाता खोली जम्मा गर्नु पर्नेछ।

(४) रकम खर्च गर्ने तथा खोप कोष सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

५१. <u>सहयोग तथा समन्वय गर्नु पर्नेः</u> (१) खोप सेवा सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक सहयोग गर्नु सम्बन्धित निकाय वा व्यक्तिको कर्तव्य हुनेछ।

(२) मन्त्रालयले खोप सेवा सञ्चालन गर्दा संघ र स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्य गर्नेछ।

परिच्छेद- ७

पोषण सम्बन्धी व्यवस्था

५२. <u>स्तनपानको संरक्षण र संवर्द्धन</u>ः (१) कुनै पनि नवजात शिशुलाई जन्मदेखि छ महिनासम्म पूर्ण स्तनपान गराउनु आमाको दायित्व हुनेछ।

(२) स्तनपानको संरक्षण र संवर्द्धन गर्न आमाको दूधलाई प्रतिस्थापन गर्ने वस्तु लगायत बाल आहार उत्पादक वा वितरकले छापा वा विद्युतीय माध्यमबाट कुनै पनि विज्ञापन वा प्रायोजन गर्न हुँदैन।

(३) बाल आहार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

५३. **<u>गुणस्तर कायम गर्नु पर्ने</u>:** कुनै पनि प्रकृतिका खाद्य पदार्थ, औषधिजन्य वा पानी लगायतका पदार्थको उत्पादन, भण्डारण वा बिक्री वितरणमा तोकिए बमोजिमको गुणस्तर मापदण्ड कायम गर्नु पर्नेछ।

५४. **<u>पानी तथा खाद्यान्नको व्यवस्था</u>:** (१) सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा भर्ना भएका सेवाग्राहीलाई निःशुल्क गुणस्तरीय खानेपानी र खानाको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।

(२) सबै स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा भर्ना भएका सेवाग्राहीलाई गुणस्तरीय खानेपानी र खानाको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिमको व्यवस्था स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नै परिसर भित्रबाट गर्नु पर्नेछ।

(४) खानेपानी र खानाको गुणस्तर सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

५५. **<u>सूक्ष्म पोषण सम्बन्धी व्यवस्था</u>:** (१) मन्त्रालयले आयोडिन, आइरन, फोलिक एसिड लगायतका स्वास्थ्यका लागि आवस्यक पर्ने सुक्ष्म पोषक तत्व सम्बन्धित खाद्यान्नमा सम्मिश्रण गर्ने व्यवस्था गर्न सक्नेछ।

(२) मन्त्रालयले उपदफा (१) बमोजिमको कार्य गर्न कुनै उत्पादक कम्पनी तथा वितरक सँग समन्वय गर्न सक्नेछ।

(३) सूक्ष्म पोषण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

परिच्छेद- ८

आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी व्यवस्था

५६. **आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी व्यवस्थाः** (१) औषधिजन्य जडीबुटी तथा आयुर्वेद औषधि सम्बन्धी दर्ता, अनुमति र सञ्चालन सम्बन्धी मापदण्ड मन्त्रालयले तोके बमोजिम हुनेछ।

♣(२) गुणस्तरीय आयुर्वेद औषधी उत्पादन सम्बन्धी व्यवस्था औषधी उत्पादन संहिता, २०४१ ले तोके बमोजिम हुनेछ।

(३) आयुर्वेद औषधिजन्य जडीबुटीको गुणस्तर नियमन गर्न तोकिए बमोजिमको समिति हुनेछ।

(४) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी शिक्षण संस्थाको दर्ता, अनुमति र सञ्चालन मन्त्रालयले तोकेको मापदण्ड बमोजिम हुनेछ।

(५) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद- ९

स्वास्थ्य अनुसन्धान

♣५७. **प्रदेश स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषद् स्थापना हुनेः** (१) प्रदेशभित्रका विविध स्वास्थ्य समस्या, रोग रोकथाम, नियन्त्रण र उपचार सम्बन्धी विषयमा वैज्ञानिक रुपले अध्ययन र अनुसन्धान गरी सो बमोजिम उपयुक्त योजना बनाउन र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न प्रदेश स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषद् स्थापना हुनेछ।

♣ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

(२) परिषद्‌को काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछन्ः-

(क) प्रादेशिक नीति, कानून, मापदण्ड बमोजिम स्वास्थ्य समस्या, रोग रोकथाम, नियन्त्रण र उपचार सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने, गराउने,

(ख) प्रादेशिक अध्ययन तथा अनुसन्धान नीति तर्जुमा गरी पेस गर्ने,

(ग) जनसङ्ख्या, बसाईसराई र परिवार नियोजन सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने,

(घ) स्वास्थ्य सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धानको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने,

(ङ) स्वास्थ्य सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धानको अभिलेख राख्ने र प्रतिवेदन प्रसार गर्ने,

(च) प्रदेशभित्र स्वास्थ्य सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्न स्वीकृति प्रदान गर्ने,

(छ) स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या व्यवस्थापन र बसाईसराई सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धानको नियमन गर्ने,

(ज) स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या र बसाईसराई सम्बन्धी तोकिए बमोजिमका अध्ययन तथा अनुसन्धान सम्बन्धी कार्यहरु गर्ने,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(झ) स्वास्थ्य अनुसन्धान सम्बन्धी तोकिए बमोजिमका अन्य कामहरु गर्ने।

(३) परिषद्को गठन देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) खण्ड (ख) बमोजिमको योग्यता र अनुभव भएको व्यक्ति मध्येबाट खुल्ला प्रतिष्पर्धाबाट प्रदेश सरकारबाट नियुक्त व्यक्ति - अध्यक्ष

(ख) चिकित्सा, नर्सिङ्ग, जनस्वास्थ्य, औषधि, प्रयोगशाला लगायतको क्षेत्रका समस्या, रोग रोकथाम, नियन्त्रण र उपचार सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धानमा दश वर्ष अनुभव र कम्तीमा स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त गरेका व्यक्तिहरु मध्येबाट मन्त्रालयले मनोनित गरेको एक जना महिला सहित तीन जना व्यक्ति -सदस्य

(ग) शिक्षाध्यक्ष, मदन भण्डारी स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान -सदस्य

(घ) महाशाखा प्रमुख, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय -सदस्य

(ङ) महाशाखा प्रमुख, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग -सदस्य

(च) महाशाखा प्रमुख, मन्त्रालय -सदस्य

(छ) खण्ड (ख) बमोजिमको योग्यता र

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

अनुभव भएको व्यक्तिमध्येबाट खुला प्रतिस्पर्धा मार्फत मन्त्रालयबाट नियुक्त व्यक्ति -सदस्य सचिव

(४) उपदफा (३) को खण्ड (क) र (छ) बमोजिमका पदाधिकारी परिषद्मा पूर्ण समय काम गर्ने छन्।

(५) उपदफा (३) को खण्ड (क), (ख) र (छ) बमोजिमका पदाधिकारीको पदावधि चार वर्षको हुनेछ।

(६) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले प्रदेशभित्र स्वास्थ्य अनुसन्धान गर्नको लागि परिषद्को स्वीकृति लिनु पर्नेछ र परिषद्ले सर्त सहित स्वास्थ्य अनुसन्धान गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ।

(७) परिषद्को नाममा एउटा छुट्टै कोष रहनेछ र सो कोषमा देहाय बमोजिमका रकम रहने छन्ः-

(क) नेपाल सरकारबाट प्राप्त रकम,

(ख) प्रदेश सरकारबाट प्राप्त रकम,

(ग) विदेशी सरकार, सङ्घ संस्था वा व्यक्तिबाट प्राप्त रकम,

(घ) स्वदेशी सङ्घ संस्था वा व्यक्तिबाट प्राप्त रकम,

(ङ) अध्ययन, अनुसन्धान र परामर्श सेवा प्रदान गरे गराए बापत प्राप्त रकम,

(च) अन्य स्रोतबाट प्राप्त रकम।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(८) परिषद्ले उपदफा (७) को खण्ड (ग) बमोजिम कुनै रकम प्राप्त गर्नु अघि मन्त्रालय मार्फत नेपाल सरकारको स्वीकृति लिनु पर्नेछ।

(९) उपदफा (७) बमोजिम परिषद्को लागि प्राप्त भएको रकम प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा प्रदेश लेखा नियन्त्रक ईकाई कार्यालयको विविध खातामा जम्मा गर्नु पर्नेछ।

(१०) परिषद्को तर्फबाट गरिने सम्पूर्ण खर्च उपदफा (७) बमोजिमको कोषबाट व्यहोरिने छ।

(११) परिषद्को कोषको सञ्चालन परिषद्को सदस्य सचिव र परिषद्को लेखा प्रमुखको संयुक्त दस्तखतबाट सञ्चालन हुनेछ।

(१२) परिषद्को आय व्ययको लेखा नेपाल सरकारले अपनाएको ढाँचा बमोजिम राख्नु पर्नेछ र आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय तथा अन्तिम लेखापरीक्षण महालेखा परीक्षकबाट हुनेछ।

(१३) परिषद्को कार्यकारी प्रमुख अध्यक्ष हुनेछ र दैनिक प्रशासनिक कार्य सदस्य सचिवले गर्नेछ।

(१४) परिषद्को कार्य सञ्चालनको लागि परिषद्को निर्णय बमोजिम आवश्यक कर्मचारीहरु नियुक्ति हुन सक्ने छन र परिषद्को कर्मचारी वा सदस्य सचिव नियुक्ति नभएसम्म मन्त्रालयले परिषद्मा कामकाज गर्ने गरी मन्त्रालय मातहतका कर्मचारी कामकाजका लागि खटाउन सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(१५) परिषद् र परिषद्को कोषको सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

५८. **प्रयोगात्मक अनुसन्धानको लागि स्वास्थ्य सेवाः** (१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले सेवाग्राहीलाई प्रयोगात्मक वा अनुसन्धानको प्रयोजनको लागि स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनु अघि सोको जानकारी सम्बन्धित सेवाग्राहीलाई गराउनु पर्छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्य गर्दा सेवाग्राहीलाई प्रारम्भिक स्वास्थ्य उपचार प्रदान गर्ने सेवा प्रदायकले लिखित मञ्जुरीनामा लिनु पर्नेछ।

(३) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले स्वास्थ्य सम्बन्धी विषयमा अनुसन्धान गर्न चाहेमा मन्त्रालयले बनाएको मापदण्ड बमोजिम अध्ययन अनुसन्धान गर्नु पर्नेछ।

परिच्छेद- १०
सेवाप्रदायक र सेवाग्राहीको कर्तव्य तथा अधिकार

५९. **सेवाप्रदायकको कर्तव्य**ः (१) यस ऐन बमोजिम सेवाग्राहीलाई भेदभाव नगरी सेवा प्रदान गर्नु सबै सेवा प्रदायकको कर्तव्य हुनेछ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सेवाग्राहीको अवस्थाको आधारमा सेवाप्रदायकले उपचार गर्दा प्राथमिकीकरण गर्न सक्नेछ।

(३) सेवाग्राहीलाई निजको व्यक्तिगत स्वास्थ्य उपचारसँग सम्बन्धित निर्णय प्रक्रियामा सहभागी गराउनु पर्नेछ।

(४) सेवाग्राहीलाई स्वास्थ्य उपचार गर्दा अनावश्यक सर्जरी, निदानका प्रक्रिया र औषधि सिफारिस गर्न हुँदैन।

(५) स्वास्थ्यकर्मीले उपचारको क्रममा एक रोगको उपचार गर्नु पर्नेमा अर्को रोगको उपचार वा एक अंगको चिरफार गर्नु पर्नेमा अर्को अंगको चिरफार गर्नु हुँदैन।

(६) स्वास्थ्यकर्मीले उपदफा (५) बमोजिमको कार्य गरेको उजुरी परेमा वा शंका लागेमा मन्त्रालयले तत्काल छानबिन गराउनु पर्नेछ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम छानबिन गर्दा दोषी ठहरीएमा यस ऐन बमोजिम सजाय हुनेछ।

६०. <u>**सेवाग्राहीलाई जानकारी दिनु पर्ने**</u>: (१) सेवा प्रदायकले देहायको बिषयमा सेवाग्राहीलाई जानकारी दिनु पर्नेछः-

(क) प्रत्येक व्यक्तिलाई आफ्नो स्वास्थ्य उपचारको सम्बन्धमा,

(ख) रोगको निदान र उपचारसँग सम्बन्धित सेवाको स्तर र विकल्प सम्बन्धमा,

(ग) हरेक विकल्पसँग सम्बन्धित अनुमानित खर्च र सम्भावित परिणाम सम्बन्धमा,

(घ) सेवाग्राहीले स्वास्थ्य सेवा इन्कार गर्न सक्ने र त्यसरी इन्कार गर्दा उत्पन्न हुनसक्ने सम्भावित परिणाम जोखिम र दायित्व सम्बन्धमा।

(२) सेवा प्रदायकले उपदफा (१) बमोजिमको जानकारी दिंदा निजले बुझ्ने भाषामा दिनु पर्नेछ।

६१. <u>**सेवाग्राहीको सहमति लिनु पर्ने**</u>: (१) सेवाप्रदायकले स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउँदा सेवाग्राहीलाई सुसूचित गराई सहमति लिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

देहायको अवस्थामा सेवाग्राहीको सहमति नलिई स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सक्नेछः-

(क) सेवाग्राहीले सहमति प्रदान गर्न नसक्ने अवस्थामा,

(ख) सेवाग्राहीले सहमति दिन नसक्ने अवस्थामा निजको नजिकको हकवालाले सहमति दिएमा,

(ग) अदालतको आदेश भएमा,

(घ) कुनै व्यक्तिलाई उपचार नगर्दा आम जनस्वास्थ्यमा गम्भीर खतरा उत्पन्न हुन सक्छ भन्ने प्रमाण प्राप्त भई मन्त्रलायले आदेश दिएमा,

(ङ) स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन ढिलाई गरेमा निजको मृत्यु हुनसक्ने वा स्वास्थ्यमा अपूरणीय क्षति पुग्ने सम्भावना भएमा।

(३) दफा ६१ मा उल्लेख भए बमोजिमको सुसूचित सहमति अन्य व्यक्तिबाट दिइएको भएमा सहमति दिने व्यक्तिले सम्भव भएसम्म त्यस्तो सहमति प्रदान गर्नु अगावै सेवाग्राही सँग परामर्श लिनु पर्नेछ।

(४) सेवाग्राहीले दफा ६१ मा उल्लेख भए बमोजिम सहमति प्रदान गर्न सक्षम नभए तापनि निजले सो कुरा बुझ्न सक्ने अवस्था भएमा निजलाई दफा ६० मा उल्लेख भए बमोजिमको जानकारी उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

६२. **सेवाग्राहीको कर्तव्य**: स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्ने व्यक्तिले स्वास्थ्य कर्मी र सेवा प्रदायकको मर्यादा र सम्मान गर्नु पर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

परिच्छेद- ११

नसर्ने रोग सम्बन्धी व्यवस्था

*६३. **नसर्ने रोगको रोकथाम र नियन्त्रणः** (१) नसर्ने रोगको पहिचान, रोकथाम, उपचार र नियन्त्रणका लागि समय समयमा स्वास्थ्य परीक्षण गर्नु र गराउनु सबै नागरिकको कर्तव्य हुनेछ।

(२) नसर्ने रोगको रोकथाम र नियन्त्रणका लागि प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक र प्रशामक सेवा तथा रोगका जोखिम न्युनीकरण सम्बन्धी कार्यक्रम मन्त्रालयले प्राथमिकतासाथ सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

(३) नसर्ने रोगको पहिचान, रोकथाम र नियन्त्रण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

६४. **मानसिक स्वास्थ्यः** (१) मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिको स्वास्थ्य उपचार तथा मनोसामाजिक परामर्श सम्बन्धमा मन्त्रालयले आवश्यक व्यवस्था गर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सेवा प्रदान गर्दा कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले भेदभाव गर्नु हुँदैन।

(३) मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएको व्यक्तिलाई मानवीय व्यवहार गर्नु पर्नेछ।

(४) कडा खालका मानसिक रोग लागेको व्यक्तिलाई उपचार र पुनर्स्थापनाको लागि स्वास्थ्य संस्थामा लैजाने दायित्व सम्बन्धित परिवार वा संरक्षकको हुनेछ।

(५) मानसिक उपचार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

---

* पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

६५. **<u>विद्यालय स्वास्थ्य सेवा तथा स्वास्थ्य शिक्षाः</u>** (१) किशोरकिशोरीको प्रजनन् स्वास्थ्य लगायतका अन्य स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवा, शिक्षा तथा मनोपरामर्श सेवा प्रदान गर्न विद्यालयमा नर्सको व्यवस्था मन्त्रालयले ◈<u>गर्न सक्नेछ</u>।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खटिएका नर्सको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम नियुक्त भएको नर्सको सेवा, शर्त र सुविधा प्रचलित नियमानुसार हुनेछ।

♦६५क. **<u>औषधि, फार्मेसी, प्रेस्क्रिप्सन, बिक्री वितरण र नियमनः</u>** (१) अस्पतालले राष्ट्रिय मापदण्ड बमोजिम अस्पताल परिसरभित्र त्यस्तो अस्पतालले उपलब्ध गराउने स्वास्थ्य सेवाको लागि आवश्यक पर्ने औषधि, औषधिजन्य पदार्थ र स्वास्थ्य औजार उपलब्धताको सुनिश्चित हुने गरी आफ्नै फार्मेसी स्थापना र सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम स्थापना भएको फार्मेसीबाट बिरामीलाई सुपथ मूल्यमा औषधि, औषधिजन्य पदार्थ र स्वास्थ्य औजार तथा उपकरणहरूबाट नियमित स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम औषधि र औषधिजन्य पदार्थको सुपथ मूल्य, स्वास्थ्य सेवा र उपकरणहरूबाट प्रदान गरिने सेवाको शुल्क निर्धारण गर्न मन्त्रालयले औषधिको अधिकतम खुद्रा मूल्य

◈ केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७७ द्वारा संशोधित।

♦ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

तथा सेवा शुल्क निर्धारण समिति गठन गर्नु पर्नेछ। समिति सम्बन्धी अन्य व्यवस्था मन्त्रालयले तोके बमोजिम हुनेछ।

(४) अस्पताल परिसरभित्र उपदफा (१) बमोजिम स्थापना भएको फार्मेसी बाहेक अरु कुनै पनि प्रकारको फार्मेसी सञ्चालन गर्न पाइने छैन।

तर यो उपदफा प्रारम्भ हुनु अघि प्रदेश मातहत रहेको अस्पतालमा आफ्नो फार्मेसी बाहेक अन्य फार्मेसी सञ्चालनमा रहेको भए यो उपदफा प्रारम्भ भएपछि त्यस्तो फार्मेसीलाई संस्थाको परिसरबाट अन्यत्र स्थानान्तरण गर्न सम्बन्धित अस्पतालले नब्बे दिनको समय दिई हटाउन सक्नेछ।

(५) फार्मेसीले तोकिएको गुणस्तर, मापदण्ड र मूल्य बमोजिम औषधि विक्री वितरण गरेको वा नगरेको सम्बन्धमा राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार अनुगमन र नियमन मन्त्रालयले गर्नु पर्नेछ।

(६) औषधिको निगरानी, समुचित प्रयोग र प्रवर्द्धन गर्न तथा सुक्ष्म जीव निरोधक प्रतिरोधक न्यूनीकरण कार्य मन्त्रालयले गर्नु पर्नेछ।

(७) स्वास्थ्य संस्था र औषधि बिक्रेताले औषधिको तोकिए बमोजिमको गुणस्तर कायम रहने गरी खरिद, भण्डारण तथा वितरण गर्नु पर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(८) स्वास्थ्य संस्थाका चिकित्सकले बिरामीका लागि उपलब्ध भएसम्म अस्पतालको भण्डार वा फार्मेसीमा रहेको औषधि मात्र सिफारिस गर्नु पर्नेछ।

(९) प्रदेश मातहत रहेको अस्पतालले आफ्नो फार्मेसीबाट प्राप्त गरेको आम्दानीलाई फार्मेसीको लागि आवश्यक पर्ने औषधि र सोको सुदृढीकरणको लागि खर्च गर्नु पर्नेछ। यसको लागि सम्बन्धित फार्मेसीले छुट्टै खाता खोली खर्च एवम् आम्दानी बाध्नु पर्नेछ।

(१०) कुनै पनि औषधिको विक्री वितरण गर्दा औषधि स्तर नियमावली, २०४३ बमोजिम चिकित्सक वा स्वास्थ्यकर्मीको सिफारिसमा मात्र गर्नु पर्नेछ।

(११) फार्मेसी र प्रदेश मातहतका अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाले देहाय बमोजिम उत्पादन भएका औषधि मात्र खरिद, विक्री र वितरण गर्न पाइनेछः-

(क) असल उत्पादन प्रक्रिया (Good Manufacturing Practice-GMP) अपनाई उत्पादन भएको र

(ख) प्रादेशिक वा सङ्घीय औषधि नियमन निकायमा सूचीकृत भएको र सो निकायबाट स्तर निर्धारण भएको।

(१२) नेपाल सरकारसँगको समन्वय र सहकार्यमा प्रदेश सरकारले आफ्नो मातहतको निकायबाट मानव स्वास्थ्य उपचारका लागि आवश्यक पर्ने औषधि उत्पादन गर्न सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(१३) प्रदेश सरकारले औषधि र औषधिजन्य सामाग्रीहरुको उत्पादन, गुणस्तर निर्धारण वा परीक्षण, अनुसन्धान, भण्डारण, विक्री वितरण, विसर्जन तथा फार्मेसी दर्ता, अनुमति, सञ्चालन, अनुगमन, नियमन, नवीकरणका लागि मन्त्रालय मातहत औषधि व्यवस्थापन तथा नियमन केन्द्र स्थापना र सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

(१४) औषधिको उत्पादन, गुणस्तर निर्धारण वा परीक्षण, भण्डारण, विक्री वितरण, विसर्जन तथा फार्मेसी दर्ता, अनुमति, सञ्चालन, अनुगमन, नियमन, नवीकरण गर्ने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद- १२

कसूर तथा दण्ड सजाय

६६. **कसूर गरेको मानिने**ः कसैले देहाए बमोजिम कार्य गरेमा यो ऐन बमोजिमको कसूर गरेको मानिनेछः-

(क) दफा ५ को उपदफा (२) बमोजिम आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा सेवा र स्वास्थ्यकर्मी हुँदाहुँदै सेवाग्राहीलाई अर्को स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गरेमा,

(ख) दफा ६ को उपदफा (१) बमोजिम अनुमति नलिई स्वास्थ्य संस्था स्थापना वा सञ्चालन गरेमा,

(ग) दफा ६ को उपदफा (४) बमोजिम आफ्नै अस्पताल नभई शिक्षण संस्था सञ्चालन गरेमा,

(घ) दफा ६ को उपदफा (५) बमोजिमको प्रोटोकल/मापदण्ड/निर्देशिका पालना नगरेमा,

(ङ) दफा १२ बमोजिम अनुमति नलिई सेवा वा शाखा बिस्तार गरेमा,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(च) दफा १४ को उपदफा (३) बमोजिम दर्ता नभई स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरेमा,

(छ) दफा १७ को उपदफा (१) बमोजिम स्वामित्व हस्तान्तरण नगरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेमा,

(ज) दफा १८ बमोजिम एकै व्यक्तिले एक भन्दा बढि स्वास्थ्य संस्थामा एकै समयमा सेवा गरेमा,

(झ) ⇔................

(ञ) दफा ३३ को उपदफा (१) को बर्खिलाप गर्भपतन गरेमा,

(ट) दफा ४१ बमोजिम खोप दिन नमिल्ने व्यक्तिलाई खोप दिएमा,

(ठ) दफा ४६ को उपदफा (१) बमोजिम अनुमति नलिई खोप सेवा सञ्चालन गरेमा,

(ड) दफा ४९ बमोजिम खोपको ढुवानी, भण्डारण, वितरण र प्रयोग जस्ता कार्य मापदण्ड बमोजिम नगरेमा,

(ढ) दफा ५२ को उपदफा (२) बमोजिम आमाको दुधलाई प्रतिस्थापन गर्ने वस्तु लगायत बाल आहार उत्पादक वा वितरकले छापा वा विद्युतीय माध्यमबाट विज्ञापन वा प्रायोजन गरेमा,

(ण) दफा ५३ बमोजिम खाद्य पदार्थ, औषधिजन्य वा पानी लगायतका पदार्थको उत्पादन, भण्डारण वा बिक्री वितरण गर्दा गुणस्तर कायम नगरेमा,

---

⇔ केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७९ द्वारा झिकिएको।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(त) दफा ५८ को उपदफा (१) र (३) बमोजिम कुनै पनि प्रयोगात्मक वा अनुसन्धान कार्य गर्दा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले लिखित मञ्जुरिनामा नलिएमा,

(थ) दफा ५९ को उपदफा (४) बमोजिम अनावश्यक सर्जरी, निदान र औषधि सिफारिस गरेमा,

(द) दफा ५९ को उपदफा (७) बमोजिम दोषी ठहरीएमा,

(ध) दफा ६० को उपदफा (१) बमोजिम सेवाग्राहीलाई जानकारी नगराई उपचार गरेमा,

(न) दफा ६१ को उपदफा (१) बमोजिम स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा सेवाग्राहीलाई सुसूचित गराई सहमति नलिएमा,

(प) दफा ७१ को उपदफा (१) बमोजिम आपत्कालीन अवस्थामा स्वास्थ्य संस्था बन्द गरेमा,

(फ) दफा ७१ को उपदफा (३) बमोजिम सेवाप्रदायक तोकिएको वा खटाएको ठाउँमा नगएमा,

(ब) दफा ७३ को उपदफा (१) बमोजिम स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य संस्थामा कुनै पनि अवाञ्छीत कार्य गरेमा,

(भ) दफा ७८ को उपदफा (२) बमोजिम जनमानसमा भ्रम पार्ने र असर पार्ने सूचना प्रकाशन तथा प्रसारण गरेमा,

(म) दफा ७९ को उपदफा (१) बमोजिम अनुमती नलिई रक्तसञ्चार सेवा प्रदान गरेमा,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(य) दफा ८२ बमोजिम गोपनीयता भङ्ग गरेमा।

♦(र) यस ऐनको दफा ३ को उपदफा (६) बमोजिमको कार्य नगरेमा,

(ल) यस ऐनको दफा ६५क. को उपदफा (७) बमोजिमको कार्य नगरेमा,

(व) यस ऐनको दफा ६५क. को उपदफा (८) बमोजिमको कार्य नगरेमा।

६७. **दण्ड सजाय हुने:** (१) दफा ६६ बमोजिमको कसूर गरेमा देहाय बमोजिमको सजाय हुनेछः-

(क) खण्ड (क) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पहिलो पटकको लागि रूपैयाँ पच्चीस हजार र दोस्रो पटक गरेमा दोब्बर र तेश्रो पटक देखि रूपैयाँ पाँच लाख जरिबाना।

(ख) खण्ड (ख) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रूपैयाँ एक लाख जरिबाना र स्वास्थ्य संस्था बन्द।

(ग) खण्ड (ग) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पहिलो पटकको लागि रूपैयाँ एक लाख, दोस्रो पटक गरेमा दोब्बर र तेश्रो पटक गरेमा रूपैयाँ पाँच लाख जरिबाना र शिक्षण संस्था बन्द।

(घ) खण्ड (घ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रूपैयाँ

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

पच्चीस हजार देखि रूपैयाँ एक लाखसम्म जरिबाना।

(ङ) खण्ड (ङ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रूपैयाँ एक लाख जरिबाना वा संस्था बन्द वा दुवै।

(च) खण्ड (च) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रूपैयाँ पच्चीस हजार देखि रूपैयाँ एक लाखसम्म जरिबाना।

(छ) खण्ड (छ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रूपैयाँ पचास हजार जरिबाना।

(ज) खण्ड (ज) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रूपैयाँ पचास हजार जरिबाना।

(झ) ⇔.............

(ञ) खण्ड (ञ) बमोजिम कसूर भएमा संस्थाको हकमा एक लाख र व्यक्तिको हकमा पचास हजारसम्म जरिबाना।

(ट) खण्ड (ट) बमोजिम दिन नपर्ने व्यक्तिलाई खोप दिएमा रूपैयाँ पाँच हजार जरिबाना।

(ठ) खण्ड (ठ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रूपैयाँ एक लाख जरिबाना वा संस्था बन्द वा दुवै।

(ड) खण्ड (ड) बमोजिमको कसूर उत्पादकले गरेमा रूपैयाँ एक लाख, भण्डारकले गरेमा

⇔ केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७९ द्वारा झिकिएको।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

रूपैयाँ पचास हजार र बिक्री वितरकले गरेमा रूपैयाँ पच्चीस हजारम्म जरिबाना ।

(ढ) खण्ड (ढ) बमोजिम कसूर गरेमा रूपैयाँ पच्चीस हजार र बिज्ञापन बन्द गर्ने र पटक पटक गरेमा रूपैयाँ एक लाखसम्म जरिबाना तथा कम्पनी बन्द।

(ण) खण्ड (ण) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पहिलो पटकको लागि रूपैयाँ पाँच हजार देखि रूपैयाँ पच्चीस हजारसम्म र दोश्रो पटक देखिमाथि रूपैयाँ एक लाखसम्म जरिबाना।

(त) खण्ड (त) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पहिलो पटकको लागि रूपैयाँ पच्चीस हजार जरिबाना र अनुसन्धान बन्द गराउन सकिने।

(थ) खण्ड (थ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रूपैयाँ पाँच हजार दखि पचास हजारसम्म जरिबाना।

(द) खण्ड (द) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रूपैयाँ एक लाख देखि पाँच लाखसम्म जरिबाना र सम्बन्धित स्वास्थ्यकर्मीको इजाजत खारेजसम्म।

(ध) खण्ड (ध) बमोजिम कसूर गरेमा रूपैयाँ पाँचहजार देखि रूपैयाँ पच्चिस हजारसम्म जरिबाना।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(न) खण्ड (न) बमोजिम कसूर गरेमा रूपैयाँ पाँचहजार देखि रूपैयाँ पच्चिस हजारसम्म जरिबाना।

(प) खण्ड (प) बमोजिम कसूर गरेमा रूपैयाँ पचास हजार जरिबाना र संस्था बन्द समेत गर्न सक्ने।

(फ) खण्ड (फ) बमोजिम कसूर गरेमा रूपैयाँ पाँचहजार देखि रूपैयाँ पच्चिस हजारसम्म जरिबाना।

(ब) खण्ड (ब) बमोजिम कसूर गरेमा रूपैयाँ पच्चिस हजारसम्म जरिबाना।

(भ) खण्ड (भ) बमोजिम कसूर गरेमा रूपैयाँ पचास हजारसम्म जरिबाना।

(म) खण्ड (म) बमोजिम कसूर गरेमा रूपैयाँ पच्चीस हजारसम्म जरिबाना।

(य) खण्ड (य) बमोजिम कसूर गरेमा रूपैयाँ पाँच हजार देखि पच्चीस हजारसम्म जरिबाना।

♦(र) दफा ६६ को उपदफा (१) को खण्ड (र) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई पहिलो पटकको लागि रुपैयाँ पच्चिस हजार र दोस्रो पटक गरेमा दोब्बर र तेस्रो पटकदेखि रुपैयाँ पाँच लाख जरिबाना,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

(ल) दफा ६६ को उपदफा (१) को खण्ड (ल) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई रुपैयाँ पाँच हजारदेखि एक लाखसम्म जरिबाना,

(व) दफा ६६ को उपदफा (१) को खण्ड (व)बमोजिमको कसुर गर्नेलाई रुपैयाँ पाँच हजारदेखि पच्चिस हजारसम्म जरिबाना।

(२) ⇔.............

६८. ⇔.................

♣६९. **शुरु मुद्दा हेर्ने अधिकारः** (१) यस ऐन अन्तरगतको कसूर सम्बन्धी मुद्दाको शुरु कारबाही र किनारा गर्ने अधिकार मन्त्रालयको सचिवलाई हुनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सचिवले कारबाहीको निर्णय गर्दा प्राविधिक समितिको सिफारिस लिन सक्नेछ।

♣७०. **पुनरावेदनः** दफा ६९ बमोजिम मन्त्रालयको सचिवले गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले निर्णयको सूचना पाएको मितिले पैतिस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला हदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद- १३

विविध

७१. **आपत्कालीन स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन**ः (१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले, स्वास्थ्य सम्बन्धी काम कारबाही जस्तो सुकै आपत्कालीन अवस्थामा समेत बन्द गर्नु हुँदैन।

(२) मन्त्रालयले आपत्कालीन अवस्थामा स्वास्थ्य सेवा

⇔ केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७९ द्वारा झिकिएको।

♣ केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७९ द्वारा संशोधित।

सुचारु गर्नका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्न सक्नेछ।

(३) मन्त्रालयले आपत्कालीन स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न स्वास्थ्य संस्था वा सेवा प्रदायकलाई तोक्न वा खटाउन सक्नेछ।

(४) आपत्कालीन स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न स्वास्थ्य संस्था वा सेवा प्रदायकले मन्त्रालयसँग समन्वय गरेर एकद्वार प्रणाली मार्फत् स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ।

(५) आपत्कालीन स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नका लागि मन्त्रालयले आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन गर्नेछ।

♦(६) मन्त्रालयले कुनै स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान वा स्वास्थ्य संस्था वा शिक्षण संस्था मार्फत एनेस्थेटिक सहायकको तालिम प्रदान गर्न र त्यस्ता तालिम प्राप्त व्यक्तिबाट स्वास्थ्य संस्थामा एनेस्थेसिया सेवा प्रदान सम्बन्धी कार्य गराउन सक्नेछ।

(७) स्वास्थ्य आपतकालीन तथा महामारीको अवस्थामा स्वास्थ्य क्षेत्रबाट सञ्चालन गर्नु पर्ने तर नियमित कार्यक्रममा नपरेका अत्यावश्यक कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरु सञ्चालनका लागि तत्काल आवश्यक पर्ने रकम कार्यविधि बनाई सञ्चालन गर्ने गरी मन्त्रालयमा एक स्वास्थ्य आपतकालीन कार्य सञ्चालन कोष रहनेछ।

(८) स्वास्थ्य आपतकालीन सेवा, एनेस्थेसिया तालिम र स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

७२. **मानव श्रोतको व्यवस्थापनः** (१) मन्त्रालयले स्वास्थ्य क्षेत्रमा आवश्यक मानव श्रोतको उत्पादन, उपयोग, विकास तथा वितरण सम्बन्धी कार्य व्यवस्थित गर्न मानव श्रोत सम्बन्धी योजना बनाउनेछ।

(२) मानव श्रोत तथा तालिम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्दा जनसंख्या, स्वास्थ्य सेवा र स्वास्थ्यकर्मीको अनुपात मापदण्डमा तोकिए बमोजिम हुनेछ।

♦(३) गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न प्रदेश र स्थानीय तह अन्तर्गतका स्वास्थ्यकर्मीको ज्ञान, सीप, दक्षता र क्षमता अभिवृद्धिका लागि स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रम र तालिमको व्यवस्थापन, अनुगमन र नियमन मन्त्रालयले गर्नु पर्नेछ।

(४) प्रदेश भित्रका सरकारी, सामुदायिक, राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय गैह्र सरकारी र निजी स्वास्थ्य संस्थाबाट योजना र कार्यान्वयन हुने सबै स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रम, तालिम र सञ्चार माध्यममा सम्प्रेषण हुने सन्देश वा सूचनाहरू मन्त्रालयको सहमतिमा मात्र विकास र सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

(५) स्वास्थ्य सम्बन्धी एक वर्षसम्मका कोर्ष वा तालिमको प्रत्यायन (Accreditation) र प्रमाणीकरण (Certification) मन्त्रालयले गर्नेछ।

(६) स्वास्थ्य सम्बन्धी क्लिनिकल कार्यक्रम र तालिम सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने कार्यक्रम र तालिम साइटको विज्ञ

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

सहितको टोलीबाट प्रदेश मातहतका स्वास्थ्य संस्थामा अनुगमन र मूल्याङ्कन गरी गराई कार्यक्रम र तालिम साइटको स्वीकृति मन्त्रालयले दिन सक्नेछ।

(७) स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रम, तालिम र सञ्चार माध्यममा सम्प्रेषण हुने सन्देश वा सूचना सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

७३. **स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य संस्थाको सुरक्षाः** (१) कसैले पनि स्वास्थ्य उपचारको विषयमा स्वास्थ्यकर्मीलाई घेराउ, अपमानजनक व्यवहार, धाकधम्कि, हातपात वा स्वास्थ्य संस्थामा तोडफोड, आगजनी, तालाबन्दी वा यस्तै प्रकृतिका अन्य कुनै अवाञ्छीत कार्य गर्नु हुँदैन।

(२) कसैले कुनै स्वास्थ्यकर्मी उपर वा स्वास्थ्य संस्थामा उपदफा (१) बमोजिमको कार्य गर्न लागेमा त्यस्तो स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्य संस्थाले स्थानीय प्रशासनसँग सुरक्षा माग गरेमा तत्काल सुरक्षा दिनु पर्नेछ।

(३) स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्य संस्थाको सुरक्षा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानूनमा तोकिए बमोजिम हुनेछ।

७४. **जोखिमयुक्त पेशागत स्वास्थ्य सुरक्षाः** (१) जोखिमयुक्त कार्य क्षेत्रको प्रकृति, वर्गीकरण र अन्य व्यवस्था मन्त्रालयले तोके बमोजिम हुनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको क्षेत्रमा काम गर्ने सेवा प्रदायकको सुरक्षाको लागि सम्बन्धित रोजगारदाताले यथेष्ठ उपायहरु अवलम्बन गर्नु पर्नेछ।

(३) कामको शिलशिलामा कार्य स्थलमा कुनै औजार

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

उपकरणले वा कुनै उत्पादन सामग्रीले वा रसायनले कुनै कर्मचारी घाइते, अपाङ्ग वा मृत्यु भएमा वा गम्भीर संक्रमण वा सेवाग्राही भएमा

स्वास्थ्य उपचार र उचित क्षतिपूर्ति समेतको व्यवस्था सम्बन्धित रोजगारदाताले गर्नु पर्नेछ।

(४) तोके बमोजिमको उच्च जोखिमयुक्त क्षेत्रमा काम गर्ने कामदार वा कर्मचारीको अनिवार्य रूपमा स्वास्थ्य बिमा गर्नु पर्नेछ।

७५. **विशेष स्वास्थ्य सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमः** मन्त्रालयले महिला, बालबालिका, किशोर किशोरी, दलित, द्वन्द्वपीडित, शहीद परिवार, अपाङ्ग, जेष्ठ नागरिक तथा बिपन्न परिवार लगायतका प्रचलित कानूनले तोकेका अन्य समूहलाई विशेष सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

७६. **स्वास्थ्यजन्य फोहोरमैला व्यवस्थापन**ः (१) कुनैपनि स्वास्थ्य संस्था सरसफाइयुक्त हुनु पर्नेछ।

(२) स्वास्थ्य संस्थामा उत्पन्न हुने स्वास्थ्यजन्य फोहोरमैलाको उपयुक्त विधि र प्रक्रिया बमोजिम व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ।

७७. **संक्रामक रोगको रोकथाम, सूचना तथा उपचारः** (१) प्रदेशभर वा त्यसको कुनै भागमा कुनै संक्रामक रोग फैलिएमा वा फैलिने सम्भावना देखिएमा त्यस्तो रोगको रोकथाम, नियन्त्रण वा निर्मूल गर्न मन्त्रालयले आवश्यक व्यवस्था मिलाउनेछ।

(२) तोकिए बमोजिमका संक्रामक रोगबाट कुनै व्यक्ति वा समूह प्रभावित भएमा सो को जानकारी स्वास्थ्य संस्था, स्थानीय तह वा मन्त्रालयलाई दिनु सबैको कर्तव्य हुनेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(३) मन्त्रालयले उपदफा (२) बमोजिमको जानकारी प्राप्त भएमा तत्काल विद्युतीय तथा छापा माध्यमबाट सर्वसाधारणले बुझ्ने भाषामा सूचना संप्रेषण गर्नु पर्ने।

♦(४) उपदफा (१) बमोजिमको व्यवस्था गर्न वा स्वास्थ्य आपतकालीन तथा महामारीको अवस्थामा प्रदेश कानूनमा नसमेटिएका व्यवस्था वा कार्यहरु मन्त्रालयले प्रचलित कानून बमोजिम गर्न सक्नेछ।

७८. **स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चारः** (१) कुनै पनि संस्थाले स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार सामग्री निर्माण गर्दा प्रचलित कानून बमोजिम गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका सामग्री निर्माण गर्दा जनमानसमा भ्रमपर्ने र असरपार्ने प्रकृतिको सामग्री, विज्ञापन कुनै पनि छापा वा विद्युतीय माध्यमबाट संप्रेषण गर्न हुँदैन।

(३) स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

७९. **रक्तसञ्चार सम्बन्धी सेवाः** (१) रक्तसञ्चार सेवा प्रदान गर्न चाहने संस्थाले मन्त्रालयबाट अनुमति लिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अनुमति पत्र दिने तथा नवीकरण गर्ने सम्बन्धी प्रक्रिया तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम अनुमति प्राप्त संस्थाले रक्तसञ्चार सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्थामा रक्तसञ्चार इकाई खडा गरी आवश्यकता अनुसार जुनसुकै स्वास्थ्य संस्थामा रक्तसञ्चार सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

♦ पहिलो संशोधनद्वारा थप।

८०. **शव परीक्षण**: शव परीक्षण प्रचलित संघीय कानून बमोजिम गर्नु पर्नेछ।

८१. **गुनासो सुनुवाई**: स्वास्थ्य संस्थामा गुनासो व्यवस्थापन, सूचना अधिकारी र नागरिक बडापत्रको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।

८२. **गोपनीयता सम्बन्धी**: स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्दा सेवाग्राहीको स्वास्थ्य अवस्था, निदान र उपचार लगायतका सूचना सेवाग्राहीलाई बाहेक अन्यलाइ गोप्य राख्नु पर्नेछ।

तर देहायको अवस्थामा सूचना उपलब्ध गराउन वा सार्वजनिक गर्न बाधा पर्ने छैन।

(क) सेवाग्राहीले लिखित सहमति दिएमा,

(ख) प्रचलित कानून बमोजिम माग भई आएमा।

८३. **अभिलेख राख्नु पर्ने**: प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफूले प्रदान गरेको स्वास्थ्य सेवा तथा सेवाग्राहीको अभिलेख तोकिएको ढाँचामा राख्नु पर्नेछ।

८४. **जन्म र मृत्युको प्रमाणपत्र**: (१) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा जन्मेको शिशुको बाबु वा आमाको नाम राखी बाबु वा आमालाई शिशु जन्मेको प्रमाणपत्र तोकिएको ढाँचामा दिनु पर्नेछ।

(२) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा मृत्यु भएका व्यक्तिको मृत्यु प्रमाणपत्र तोकिएको ढाँचामा दिनु पर्नेछ।

[+]**८४क. <u>अधिकार प्रत्यायोजनः</u>** मन्त्रालयले यस ऐन बमोजिम आफूलाई प्राप्त अधिकार मध्ये आवश्यकता अनुसार केही अधिकारहरु आफ्नो मातहतका कार्यालयलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ।

८५. <u>नियम, निर्देशिका, कार्यविधि तथा मापदण्ड</u>ः यस ऐनको कार्यान्वयनका लागि प्रदेश सरकारले आवश्यक नियम निर्देशिका, कार्यविधि तथा मापदण्ड बनाउन सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

[+] केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७७ द्वारा थप।